بانک‌های قرض‌الحسنه در ایران

(ابعاد قانونی، روند شکل‌گیری و ارزیابی عملکرد)

کد موضوعی: ۲۲۰

شماره مسلسل: ۱۴۱۹۴

اسفندماه ۱۳۹۳

معاونت پژوهش‌های اقتصادی

دفتر: مطالعات اقتصادی

به‌نام خدا

فهرست مطالب

چکیده ۱
مقدمه ۱
۱. مبانی شرعی و قانونی قرض‌الحسنه ۲
۱-۱. جایگاه قرض‌الحسنه در آیات و روایت ۲
۱-۲. جایگاه قرض‌الحسنه در قوانین پولی و بانکی ۳
۱-۳. جایگاه قرض‌الحسنه در قانون اساسی و قوانین برنامه توسعه ۵
۲. بررسی «دستورالعمل تأسیس و فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه و نظارت بر آنها» ۶
۲-۱. ضوابط تأسیس ۶
۲-۲. شیوه فعالیت ۷
۲-۳. شیوه نظارت ۹
۳. نهادهای مرتبط با قرض‌الحسنه در ایران و روابط آنها ۹
۴. صندوق‌های قرض‌الحسنه و سازمان اقتصاد اسلامی ۱۱
۴-۱. روند شکل‌گیری و فعالیت سازمان اقتصاد اسلامی ۱۱
۴-۲. رابطه نظارتی سازمان اقتصاد اسلامی و صندوق‌های قرض‌الحسنه ۱۲
۵. مقایسه بانک قرض‌الحسنه با سایر نهادهای مشابه ۱۴
۵-۱. صندوق‌های قرض‌الحسنه ۱۴
۵-۲. تعاونی‌های اعتبار ۱۵
۵-۳. مؤسسات اعتباری غیربانکی ۱۶
۵-۴. بررسی قواعد حاکم بر بانک‌های تجاری و تخصصی ۱۷
۵-۴-۱. قواعد مشترک با سایر بانک‌ها ۱۷
۵-۴-۲. قواعد خاص بانک‌های قرض‌الحسنه ۱۸
۵-۵. جدول مقایسه نهادهای فعال در بازار پول کشور ۱۸
۶. روند شکل‌گیری بانک‌های قرض‌الحسنه ۲۰
۶-۱. خلاصه روند وضعیت قرض‌الحسنه در نظام بانکی کشور ۲۰
۶-۲. روند شکل‌گیری بانک قرض‌الحسنه مهر ایران ۲۴
۶-۳. روند شکل‌گیری بانک قرض‌الحسنه رسالت ۲۶
۷. سپرده‌ها، تسهیلات و خدمات بانک‌های قرض‌الحسنه ۲۹
۷-۱. انواع سپرده‌ها و تسهیلات ۲۹
۷-۲. نقد فرآیند سپرده‌گیری و تسهیلات‌دهی بانک‌های قرض‌الحسنه ۳۱
۸. بررسی برخی شاخص‌های عملکردی بانک‌های قرض‌الحسنه و مقایسه آن با سایر بانک‌های دولتی و خصوصی ۳۲
۸-۱. مقایسه عملکرد بانک قرض‌الحسنه مهر ایران و رسالت ۳۳
۹. بررسی برخی نسبت‌های مالی در بانک‌های قرض‌الحسنه و مقایسه آن با سایر بانک‌های دولتی و خصوصی ۳۴
۹-۱. نسبت نقدینگی ۳۵
۹-۲. نسبت سودآوری ۳۶
۹-۳. نسبت کارآیی ۳۸
۹-۴. نسبت اهرمی ۳۹
۹-۵. نسبت وام به سپرده‌های قرض‌الحسنه ۴۰
۹-۶. نسبت کفایت سرمایه ۴۱
۹-۷. نسبت دارایی‌های ثابت ۴۲
۹-۸. نسبت مطالبات غیرجاری ۴۳
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۴۴
منابع و مآخذ ۴۷

بانک‌های قرض‌الحسنه در ایران
(ابعاد قانونی، روند شکل‌گیری و ارزیابی عملکرد)

چکیده

دو بانک قرض‌الحسنه مهر ایران (دولتی) و قرض‌الحسنه رسالت (غیردولتی) با هدف فعالیت تخصصی و ترویج سنت قرض‌الحسنه در کشور پدید آمده‌اند. در این مطالعه به بررسی مبانی شرعی و قانونی و دستورالعمل فعالیت این بانک‌ها و مقایسه ساختار قانونی بانک‌های قرض‌الحسنه با سازمان اقتصاد اسلامی و سایر نهادهای مالی در کشور و همچنین نحوه شکل‌گیری و نوع فعالیت این بانک‌ها پرداخته شده است. بررسی عملکرد بانک‌های قرض‌الحسنه نشان می‌دهد؛ بانک قرض‌الحسنه رسالت به لحاظ ایفای نقش اصلی خود در پرداختن به امر قرض‌الحسنه موفق‌تر از بانک قرض‌الحسنه مهر ایران عمل کرده است. به عبارت دیگر درآمد بانک قرض‌الحسنه رسالت بر کارمزد وام قرض‌الحسنه اعطایی تکیه دارد، ولی بانک قرض‌الحسنه مهر ایران جهت تحصیل درآمد، بخشی از منابع قرض‌الحسنه خود را به سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت هدایت کرده است. اما از سوی دیگر، بانک قرض‌الحسنه رسالت به‌دلیل نوپا بودن، تعداد شعبات محدود، در اختیار قرارگرفتن صندوق‌های قرض‌الحسنه زیان‌ده و تکیه صرف برکارمزد تسهیلات، در سال ۱۳۹۲ سودآوری مناسبی نداشته است.

مقدمه

بانک‌های قرض‌الحسنه یکی از انواع بانک‌های موجود در نظام پولی کشور هستند که همانند سایر بانک‌ها براساس قانون پولی و بانکی کشور، قانون عملیات بانکی بدون ربا و بخشنامه‌های صادر شده از سوی بانک مرکزی فعالیت می‌کنند. این بانک‌ها به موجب «دستورالعمل ناظر بر تأسیس و فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه و نظارت بر آنها»، تأسیس شده‌اند و همانند سایر بانک‌ها مجاز به افتتاح حساب‌های قرض‌الحسنه جاری و پس‌انداز می‌باشند. لکن بانک‌های قرض‌الحسنه انحصاراً در قالب عقد قرض‌الحسنه به‌صورت حساب پس‌انداز و حساب جاری فعالیت می‌کنند و برخلاف سایر بانک‌ها افتتاح حساب از نوع سپرده‌های سرمایه‌گذاری در بانک‌های قرض‌الحسنه و اعطای سود به سپرده‌های مذکور ممنوع است.

بانک‌های قرض‌الحسنه با توجه به نقش فعالی که در بازار پول کشور دارند، بر فرآیند خلق پول تأثیر می‌گذارند. از آنجا که بانک‌های قرض‌الحسنه به جذب سپرده‌های قرض‌الحسنه اقدام می‌کنند و از

طرف دیگر آنها را در قالب وام قرض‌الحسنه در اختیار متقاضیان قرار می‌دهند، منشأ اثر روی نقدینگی و ضریب تکاثری نقدینگی خواهند بود.[۱]

در ماده (۱۵) آیین‌نامه اجرایی فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) قرض‌الحسنه بدین شکل تعریف شده است: «قرض‌الحسنه عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین (قرض‌دهنده) مقدار معینی از مال خود را به طرف دیگر (قرض‌گیرنده) تملیک می‌کند که قرض‌گیرنده مثل و یا در صورت عدم امکان، قیمت آن را به قرض‌دهنده رد می‌نماید». در این راستا بانک‌های قرض‌الحسنه در ایران با هدف حرکت به سوی عملیات بانکی اسلامی، تأمین نقدینگی و رفع نیازهای ضروری اشخاص حقیقی و حمایت از نیازمندان و پرداخت وام به اشخاص حقوقی که در امور خیریه فعالیت دارند، ایجاد شده‌اند.[۲]

در گزارش حاضر، نخست به مبانی شرعی، قانونی و ابعاد نهادی قرض‌الحسنه در ایران پرداخته شده و مقررات حاکم بر بانک‌های قرض‌الحسنه در سه بخش ضوابط تأسیس، شیوه فعالیت و شیوه نظارت، بررسی می‌شود. در فصول چهارم و پنجم، ارتباط بین سازمان اقتصاد اسلامی، صندوق‌های قرض‌الحسنه و بانک‌های قرض‌الحسنه بررسی شده و مقایسه جامعی میان بانک‌های قرض‌الحسنه و سایر نهادهای مشابه صورت پذیرفته است. در بخش بعد، روند شکل‌گیری بانک‌های قرض‌الحسنه، انواع خدمات، سپرده‌ها و وام این بانک‌ها معرفی شده و در دو بخش پایانی، عملکرد بانک‌های قرض‌الحسنه با سایر بانک‌ها با توجه به‌صورت‌های مالی آنها، مقایسه می‌شود.

۱. مبانی شرعی و قانونی قرض‌الحسنه

در این بخش مبانی شرعی و قانونی قرض‌الحسنه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۱. جایگاه قرض‌الحسنه در آیات و روایت

ازجمله مصادیق بسیار بارز انفاق در راه خدا موضوع قرض‌الحسنه است که در لسان آیات و روایات معصومین (ع) بسیار مورد ترغیب قرار گرفته است.[۳] از امام صادق(ع) روایت شده: «بر در بهشت نوشته شده است: صدقه، ۱۰ ثواب و قرض‌الحسنه ۱۸ ثواب دارد. چون صدقه ممکن است به‌غیر مستحق برسد، اما قرض‌الحسنه به مستحق یعنی به کسی که محتاج است، می‌رسد».[۴]

---

۱. تفاوت‌ها و تشابهات میان بانک‌های قرض‌الحسنه و سایر نهادهای نظام پولی در ایران، در بخش پنجم به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است.

۲. مجید حبیبیان نقیبی، قرض‌الحسنه و راهبردهای توسعه اقتصادی، فصلنامه نامه مفید، ش ۳۱، ۱۳۹۲.

۳. ضیاء آبادی، ۱۳۸۶.

۴. بحارالانوار، جلد ۱۰۳، حدیث ۲، ص ۱۳۸.

در فرهنگ قرآن، بندگان خدا می‌توانند خدای خود را یاری کنند، به او قرض دهند، با او سخن بگویند و مناجات کنند، هر چه می‌خواهند از او بطلبند و... چنین رابطه صمیمانه و زیبایی را در هیچ مکتبی نمی‌توان یافت.[۱] برای مثال می‌توان به آیه ذیل اشاره کرد:

«... و نماز به پا دارید و زکات بدهید و به خدا قرضی بدهید که قرض‌الحسنه باشد».[۲]

۲-۱. جایگاه قرض‌الحسنه در قوانین پولی و بانکی

«قانون بانکی و پولی» در سال ۱۳۳۹، به تصویب مجلس شورای ملی رسید. تصویب شد که در حقیقت مبنای تأسیس بانک مرکزی ایران است. در این قانون از شورای پول و اعتبار به‌عنوان یکی از ارکان بانک مرکزی نام برده شده و وظیفه آن، سیاستگذاری و نظارت بر بانک‌ها تعیین شده است. این قانون در سال ۱۳۵۱ مورد بازبینی قرار گرفت و «قانون پولی و بانکی کشور» به تصویب رسید. طبق قانون مذکور، نظارت بانکی از شورای پول و اعتبار به بانک مرکزی محول شد، اما تعیین چارچوب نظارت بانکی همچنان بر عهده شورای پول و اعتبار باقی ماند.

پس از انقلاب اسلامی، بازبینی قوانین و ساختار نظام بانکی کشور ضروری می‌نمود و لذا در شهریورماه ۱۳۶۲، قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) به تصویب رسید. در این قانون به ضرورت وجود معاملات واقعی به‌عنوان مبنای ارائه اعتبارات بانکی توجه شد و انواع عقودی که بانک‌ها مجازند تا بر مبنای آن به عملیات بانکی بپردازند تعیین شد. همچنین به موجب قانون مذکور، عملیات واسطه‌گری مالی بانک‌ها در قالب سپرده‌گیری و وام‌دهی قرض‌الحسنه مجاز اعلام شد.

تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا نقطه عطف قرض‌الحسنه در ایران بود. به موجب ماده (۱) این قانون، یکی از اهداف نظام بانکی «گسترش قرض‌الحسنه از طریق جذب وجوه آزاد،اندوخته‌ها، پس‌اندازها، سپرده‌ها و تجهیز این منابع با هدف تأمین شرایط و امکانات کار و سرمایه‌گذاری به منظور اجرای بندهای «۲» و «۹» اصل چهل‌وسوم قانون اساسی» است. همچنین براساس بند «۸» ماده (۲) قانون فوق، یکی از وظایف نظام بانکی «افتتاح انواع حساب‌های قرض‌الحسنه (جاری و پس‌انداز) و سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار و صدور اسناد مربوط به آنها طبق قوانین و مقررات» است. ماده (۳) این قانون، سپرده‌های قرض‌الحسنه جاری و پس‌انداز را به‌عنوان منابع بانک‌ها معرفی کرده است.[۳]

---

۱. عزیز نژاد، ۱۳۸۶.

۲. آیه ۲۰ سوره زمل.

۳. بند «۲» اصل چهل‌وسوم قانون اساسی کشور: تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قرار دادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند، ولی وسایل کار ندارند، در شکل تعاونی، از راه وام بدون بهره یا هر راه مشروع دیگر که نه به تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص منتهی شود و نه دولت را به‌صورت یک کارفرمای بزرگ مطلق درآورد. این اقدام باید با رعایت ضرورت‌های حاکم بر برنامه‌ریزی عمومی اقتصاد کشور در هر یک از مراحل رشد صورت گیرد.

در این راستا و براساس ماده (۱۴) قانون عملیات بانکی بدون ربا، بانک‌ها موظفند بخشی از منابع خود را برای تحقق اهداف بندهای «۲» و «۹» اصل چهل‌وسوم قانون اساسی از طریق قرض‌الحسنه به متقاضیان اختصاص دهند. همچنین ماده (۴) این قانون، بانک‌ها را مکلف به بازپرداخت اصل سپرده‌های قرض‌الحسنه (پس‌انداز و جاری) کرده است.

پیرامون موضوع قرض‌الحسنه در نظام بانکی، علاوه‌بر مواد مرتبط در قانون عملیات بانکی بدون ربا، در دستورالعمل اجرایی قرض‌الحسنه اعطایی بانک‌ها، برای اعطای وام قرض‌الحسنه سقفی معادل ۱۰ درصد کل تسهیلات اعطایی در نظر گرفته شد.[۱] اعطای جوایز به صاحبان حساب‌های سپرده قرض‌الحسنه نیز، موضوعی است که در ماده (۶) قانون عملیات بانکی بدون ربا، به آن اشاره شده است. بر این اساس بانک‌ها مجاز هستند به منظور جذب و تجهیز سپرده‌ها، جوایز غیرثابت نقدی یا جنسی برای سپرده‌های قرض‌الحسنه اختصاص دهند.

به‌دلیل ناکارآیی قواعد فوق، هم نسبت وام قرض‌الحسنه به سپرده، و هم ضوابط اعطای جوایز به سپرده‌های قرض‌الحسنه در سال‌های اخیر اصلاح شد. در بسته سیاستی – نظارتی سال ۱۳۸۷ و سال‌های بعد آن، تأکید شده است که کل سپرده‌های قرض‌الحسنه باید به مصرف وام قرض‌الحسنه برسد. در این راستا، در بسته سیاستی - نظارتی سال ۱۳۹۰ بانک مرکزی، مؤسسات اعتباری که به جذب و تخصیص قرض‌الحسنه می‌پردازند، مکلف به ایجاد صندوقی برای تفکیک حساب‌های قرض‌الحسنه خود از سایر حساب‌ها شدند.[۲]

برای نظارت بر فعالیت‌های قرض‌الحسنه در بانک‌های قرض‌الحسنه و صندوق‌های قرض‌الحسنه نیز، دو دستورالعمل به‌صورت مجزا تصویب شد: نخست «مقررات مربوط به صدور مجوز و نحوه فعالیت صندوق‌های قرض‌الحسنه»[۳] مصوب شورای پول و اعتبار در تاریخ ۱۳۸۳/۴/۲۷ که به موجب «دستورالعمل اجرایی تأسیس، فعالیت و نظارت بر صندوق‌های قرض‌الحسنه» مصوب همین شورا در تاریخ ۱۳۸۸/۵/۲۰ اصلاح گردید. دوم «دستورالعمل تأسیس و فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه و نظارت بر آنها»[۴] مصوب هیئت وزیران در تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۶. هر دو دستورالعمل در ادامه مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

بند «۹» اصل چهل وسوم قانون اساسی کشور: تأکید بر افزایش تولیدات کشاورزی، دامی و صنعتی که نیازهای عمومی را به مرحله خودکفایی برساند و از وابستگی برهاند.

۱. ماده (۵) دستورالعمل مصوب سال ۱۳۶۳.

۲. ماده (۱۲) تبصره «۱».

۳. مصوب جلسه شماره ۱۰۲۵ شورای پول و اعتبار.

۴. جلسه شماره ۳۹۳۹۸/۲۱۱۸۵۳ هیئت وزیران.

۳-۱. جایگاه قرض‌الحسنه در قانون اساسی و قوانین برنامه توسعه

در این بخش به موارد مرتبط با قرض‌الحسنه در قانون اساسی و برنامه‌های دوم، سوم، چهارم و پنجم توسعه به تفکیک پرداخته می‌شود. لازم به ذکر است در برنامه اول توسعه اشاره‌ای به جایگاه قرض‌الحسنه نشده است.

۱-۳-۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

براساس بند «۲» اصل چهل‌وسوم قانون اساسی، «تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قرار دادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند، ولی وسایل کار ندارند، در شکل تعاونی و از راه وام بدون بهره یا راه مشروع دیگر که نه به تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص منتهی شود و نه دولت را به صورت یک کارفرمای بزرگ مطلق درآورد»، یکی از ضوابطی است که اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بر اساس آن استوار شده است. بر این اساس می‌توان چنین بیان داشت که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، که روح آن برگرفته از تعالیم قرآنی است، قرض‌الحسنه می‌تواند یکی از ابزارهای تأمین شرایط و امکانات کار باشد.

۲-۳-۱. قانون برنامه دوم توسعه (۱۳۷۴-۱۳۷۸)

مطابق بند «ج» تبصره «۱۰» قانون برنامه دوم توسعه، دولت مکلف شد تمام منابع سپرده‌گذاری مردم تحت عنوان حساب قرض‌الحسنه را پس از کسر ذخایر قانونی در اختیار متقاضیان قرض‌الحسنه قرار دهد.

شورای پول و اعتبار نیز مکلف شد نسبت ذخایر قانونی برای سپرده‌های پس‌انداز قرض‌الحسنه را به میزانی تعیین نماید که مجموع نسبت‌های ذخایر قانونی و احتیاطی بانک‌ها از محل این نوع سپرده‌ها از بیست‌وپنج درصد (۲۵٪) حجم این نوع سپرده‌ها تجاوز نکند.

هزینه عملیاتی دریافت سپرده و اعطای تسهیلات قرض‌الحسنه و جایزه‌های پرداختی حداکثر تا چهار درصد (۴٪)، توسط دریافت‌کننده تسهیلات قرض‌الحسنه پرداخت می‌شد».

۳-۳-۱. قانون برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹-۱۳۸۳)

براساس ماده (۵۶) قانون برنامه سوم توسعه، در اجرای بند «۲» اصل چهل‌وسوم قانون اساسی و در راستای تحقق سیاست‌های اشتغال این قانون ، نظام بانکی کشور موظف بود در طول سال‌های برنامه سوم به نحوی برنامه‌ریزی و اقدام نماید که همواره پس از کسر ذخایر قانونی و احتیاطی سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز که حداکثر از بیست درصد (۲۰٪) آن تجاوز نمی‌کرد حداقل هفتاد درصد (۷۰٪) بقیه را به صورت تسهیلات در اختیار اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی به منظور ایجاد فرصت‌های جدید شغلی قرار دهد. این تسهیلات به صورت وام بدون بهره بوده و کارمزد آن را شورای پول و اعتبار معین می‌شد».

۴-۳-۱. قانون برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

بر خلاف قوانین برنامه دوم و سوم توسعه، در برنامه چهارم توسعه تکلیف خاصی برای نظام بانکی در خصوص اعطای وام بدون بهره (قرض‌الحسنه) تعیین نشد. البته نیازی به تکلیف نیز وجود نداشت و آوردن تکلیف در برنامه‌های دوم و سوم توسعه نیز جهت تأکید و تصریح بود، زیرا پرداخت قرض‌الحسنه براساس قوانین اساسی و بانکداری بدون ربا ضروری و الزامی است.

۵-۳-۱. قانون برنامه پنجم توسعه (۱۳۸۹-۱۳۹۳)

براساس ماده (۸۶) قانون برنامه پنجم توسعه، به منظور گسترش و نهادینه کردن سنت پسندیده قرض الحسنه:

الف) شبکه بانکی کشور موظف بود حداکثر تا پایان سال اول برنامه نسبت به تفکیک حساب‌ها و ایجاد سازوکارهای مجزای اداری به نحوی اقدام نماید که منابع تجهیز شده از حساب‌های پس‌انداز قرض‌الحسنه پس از کسر ذخیره قانونی و احتیاطی، صرفاً برای اعطای تسهیلات قرض‌الحسنه صرف شود. مسئولیت حسن اجرای این بند با بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران است.

ب) دولت مجاز است با تشویق و حمایت مالی و حقوقی از صندوق‌های قرض‌الحسنه مردمی تحت نظارت بانک مرکزی، سازوکار لازم را برای توسعه آنها فراهم نماید.

مهمترین علت وضع این قانون، چنانکه در بخش ششم نیز به تفصیل ارائه خواهد شد، عدم تخصیص کامل منابع قرض‌الحسنه بانک‌ها به وام قرض‌الحسنه بوده است. در واقع به نظر می‌رسد بانک‌ها از منابع قرض‌الحسنه که با هزینه نزدیک به صفر در اختیارشان قرار می‌گرفت، در فعالیت‌های سودآور نظیر تسهیلات مشارکتی یا مبادله‌ای استفاده می‌نمودند.

۲. بررسی «دستورالعمل تأسیس و فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه و نظارت بر آنها»

در این بخش دستورالعمل تأسیس و فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه و نحوه نظارت بر آنها مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

۱-۲. ضوابط تأسیس

دستورالعمل تأسیس و فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه و نظارت بر آنها، دلیل تأسیس بانک قرض‌الحسنه را ارائه وام قرض‌الحسنه برای رفع نیازهای ضروری اشخاص نیازمند عنوان نموده است.[1] همچنین مقرر شده است، بانک باید براساس قانون پولی و بانکی کشور، قانون عملیات بانکی بدون ربا و

۱. دستور العمل ناظر بر تأسیس، فعالیت و نظارت بانک‌های قرض‌الحسنه مصوب ۱۳۸۶/۱۲/۲۶ هیئت وزیران، ماده (۲).

بخشنامه‌های صادر شده از بانک مرکزی فعالیت نماید.[۱]

در دستورالعمل ناظر بر تأسیس، فعالیت و نظارت بانک‌های قرض‌الحسنه سه نوع مجوز، تأسیس، ثبت و فعالیت برای بانک در نظرگرفته شده است که در این دستورالعمل منظور از مجوز تأسیس، موافقت کتبی بانک مرکزی با تأسیس بانک‌های قرض‌الحسنه برای انجام امور مقدماتی تکمیل سرمایه مؤسسان و پذیره‌نویسی سهام است. مجوز ثبت به معنای موافقت کتبی بانک مرکزی با ثبت بانک‌های قرض‌الحسنه در اداره ثبت شرکت‌ها بوده و نهایتاً مجوز فعالیت به معنی اخذ موافقت کتبی از بانک مرکزی برای شروع فعالیت بانک می‌باشد.[۲]

حائز اهمیت است، حداقل سرمایه لازم برای تأسیس بانک قرض‌الحسنه مبلغ پانصد میلیارد ریال تعیین شده است.[۳]

تشکیل بانک به صورت شرکت سهامی عام خواهد بود[۴] و جهت رعایت عدالت در ارائه وام بانکی، نباید هیچ گونه تبعیض در ارائه وام به نفع سهامداران یا افرادی خاص صورت پذیرد.[۵] همچنین شرکت‌های دولتی نمی‌توانند در بانک‌های قرض‌الحسنه سهامدار باشند[۶] ولی بانک‌های دولتی می‌توانند صرفاً یک‌بار از محل منابع خود مبادرت به مشارکت در سرمایه بانک قرض‌الحسنه مهر ایران نمایند.[۷] علاوه بر این نهادهای عمومی غیردولتی نمی‌توانند سهامدار عمده بانک قرض‌الحسنه باشند، زیرا براساس این دستورالعمل مجموع سهام تمامی نهادهای عمومی غیردولتی، شرکت‌ها و مؤسسات وابسته به آنها، نمی‌تواند حداکثر از بیست درصد سرمایه مندرج در اساسنامه بانک تجاوز نماید.[۸] در صورتی که اشخاص حقوقی، متقاضی مشارکت در تأسیس بانک با سهم حداقل ده درصد باشند، مکلف به ارائه یک نسخه از اساسنامه و صورت‌های مالی حسابرسی شده خود در سه سال اخیر به بانک مرکزی هستند.[۹]

۲-۲. شیوه فعالیت

مطابق با دستورالعمل ناظر بر تأسیس، فعالیت و نظارت بانک‌های قرض‌الحسنه، عملیات بانک قرض‌الحسنه در قالب عقد قرض‌الحسنه (پس‌انداز و جاری) و در محدوده فعالیت‌های زیر تعریف شده است:[۱۰]

---

۱. **همان**، ماده (۵).
۲. **همان**، ماده (۱).
۳. **همان**، ماده (۱۱).
۴. **همان**، ماده (۴).
۵. **همان**، ماده (۳).
۶. **همان**، ماده (۷).
۷. **همان**، تبصره «۱» ماده (۷).
۸. **همان**، ماده (۸).
۹. **همان**، ماده (۶).
۱۰. **همان**، ماده (۲۵).

۱. افتتاح حساب قرض‌الحسنه ویژه طبق شرایط و ضوابط حساب قرض‌الحسنه ویژه مصوب شورای پول و اعتبار.

۲. افتتاح حساب قرض‌الحسنه سکه طلا: در این حساب وام و بازپرداخت آن به صورت سکه طلا خواهد بود و تودیع سپرده قانونی نزد بانک مرکزی درخصوص این سپرده‌ها الزامی نیست.

۳. افتتاح حساب قرض‌الحسنه ارزی با مجوز بانک مرکزی: ارائه وام قرض‌الحسنه ارزی و بازپرداخت آن صرفاً به صورت ارزی امکانپذیر است.

بجز موارد فوق‌الذکر، افتتاح هر نوع حساب سپرده دیگر توسط بانک قرض‌الحسنه ممنوع بوده و بانک فقط در قالب حساب‌های قرض‌الحسنه فعالیت خواهد کرد[۱] و به سپرده‌های بانک هیچ گونه سودی تعلق نمی‌گیرد.[۲]

وام‌های بانک قرض‌الحسنه برای رفع نیازهای ضروری مانند ایجاد اشتغال، هزینه‌های ازدواج، تهیه جهیزیه، درمان بیماری، تعمیرات مسکن، کمک هزینه تحصیلی و کمک برای ایجاد مسکن روستایی اعطا خواهد شد.[۳] البته بانک از اعطای وام به اعضای هیئت مدیره، مدیرعامل، قائم مقام مدیرعامل و معاونین آنان، بازرسان و نزدیکان درجه اول آنها و همچنین سهام‌داران عمده با مالکیت بیش از یک درصد منع شده است.[۴] علاوه‌بر این، بانک حق تدوین هیچ گونه برنامه جدول زمانبندی شده برای پرداخت وام به مشتریان را ندارد.[۵]

قابل ذکر است، بانک می‌تواند پس از کسر سپرده قانونی، حداکثر معادل پنج درصد (۵٪) از سپرده‌های پس‌انداز و بیست درصد (۲۰٪) از سپرده‌های قرض‌الحسنه جاری را به منظور سپرده احتیاطی نزد خود نگهداری نموده و مابقی را به وام قرض‌الحسنه اختصاص دهد.[۶] نرخ سپرده قانونی بانک‌های قرض‌الحسنه نزد بانک مرکزی ده درصد تعیین شده است.[۷]

سرمایه ثبتی بانک در اشکال نقد، شعب، دفاتر، تجهیزات و اوراق مشارکت دولتی نگهداری می‌شود و بانک نمی‌تواند به سرمایه‌گذاری در اموری غیر از موارد فوق‌الذکر مانند خرید سهام شرکت، تأسیس شرکت یا خرید اموال غیرمنقول به قصد تجارت مبادرت ورزد.[۸]

بانک قرض‌الحسنه در قبال ارائه خدمات بانکی (مانند صدور حواله، کارت قرض‌الحسنه و خدمات

---

۱. **همان**، ماده (۲۵).
۲. **همان**، ماده (۲۶).
۳. **همان**، ماده (۲۷).
۴. **همان**، ماده (۳۳).
۵. **همان**، ماده (۳۴).
۶. **همان**، تبصره «۱» ماده (۲۷).
۷. **همان**، ماده (۲۸).
۸. **همان**، ماده (۲۹).

حساب‌های جاری) به دریافت کارمزد بانکی اقدام می‌نماید و نرخ تعیین شده برای کارمزدها در این بانک برابر با نرخ کارمزد در بقیه بانک‌هاست.[۱] علاوه‌بر این حداکثر نرخ کارمزد دریافتی برای وام از سوی بانک برابر ۴ درصد خواهد بود[۲] و وام قرض‌الحسنه بانک نهایت تا سقف یکصد میلیون ریال برای هر نفر و حداکثر بامدت زمان برگشت پنج ساله خواهد بود.[۳]

۳-۲. شیوه نظارت

در حوزه نظارت بانکی نیز بانک قرض‌الحسنه مکلف به انجام کلیه امور حسابداری خود براساس استانداردهای حسابداری مصوب سازمان حسابرسی و ضوابط مورد تأیید بانک مرکزی شده است.[۴]

همچنین بانک باید تمامی همکاری‌های لازم را با بانک مرکزی در زمینه تهیه اطلاعات مورد نیاز و ارسال گزارش‌های سالیانه داشته باشد[۵] و حسب درخواست بانک مرکزی کلیه اطلاعات مورد نیاز و نیز صورت‌های مالی خود را همراه با یادداشت‌های منضم، به بانک مرکزی ارائه دهد.[۶] بانک مرکزی می‌تواند در هر زمان که تشخیص دهد، بازرسان خود را جهت رسیدگی به حساب‌های بانک قرض‌الحسنه اعزام نماید و مسئولان بانک ملزم هستند تمامی اسناد، مدارک و دفاتر خود را جهت این‌گونه رسیدگی‌ها ارائه نمایند.[۷]

۳. نهادهای مرتبط با قرض‌الحسنه در ایران و روابط آنها

در حال حاضر مهمترین نهادهای موجود در نظام پولی کشور که ارتباط مستقیم با موضوع قرض‌الحسنه دارند عبارتند از: بانک مرکزی (نهاد سیاستگذار و ناظر)، سازمان اقتصاد اسلامی (نهاد ناظر برخی صندوق‌های قرض‌الحسنه)، صندوق‌های قرض‌الحسنه، بانک‌های تجاری و تخصصی (از منظر نگاهداری حساب‌های سپرده قرض‌الحسنه) و بانک‌های قرض‌الحسنه. در شکل ۱ ساختار روابط نهادهای فعال در حوزه قرض‌الحسنه در کشور ارائه شده است.

---

۱. **همان**، ماده (۳۰).
۲. **همان**، ماده (۳۱).
۳. **همان**، ماده (۳۵).
۴. **همان**، ماده (۳۷).
۵. **همان**، ماده (۴۲).
۶. **همان**، ماده (۳۸).
۷. **همان**، ماده (۳۹).

شکل ۱. ارتباط نهادهای قرض‌الحسنه در ایران

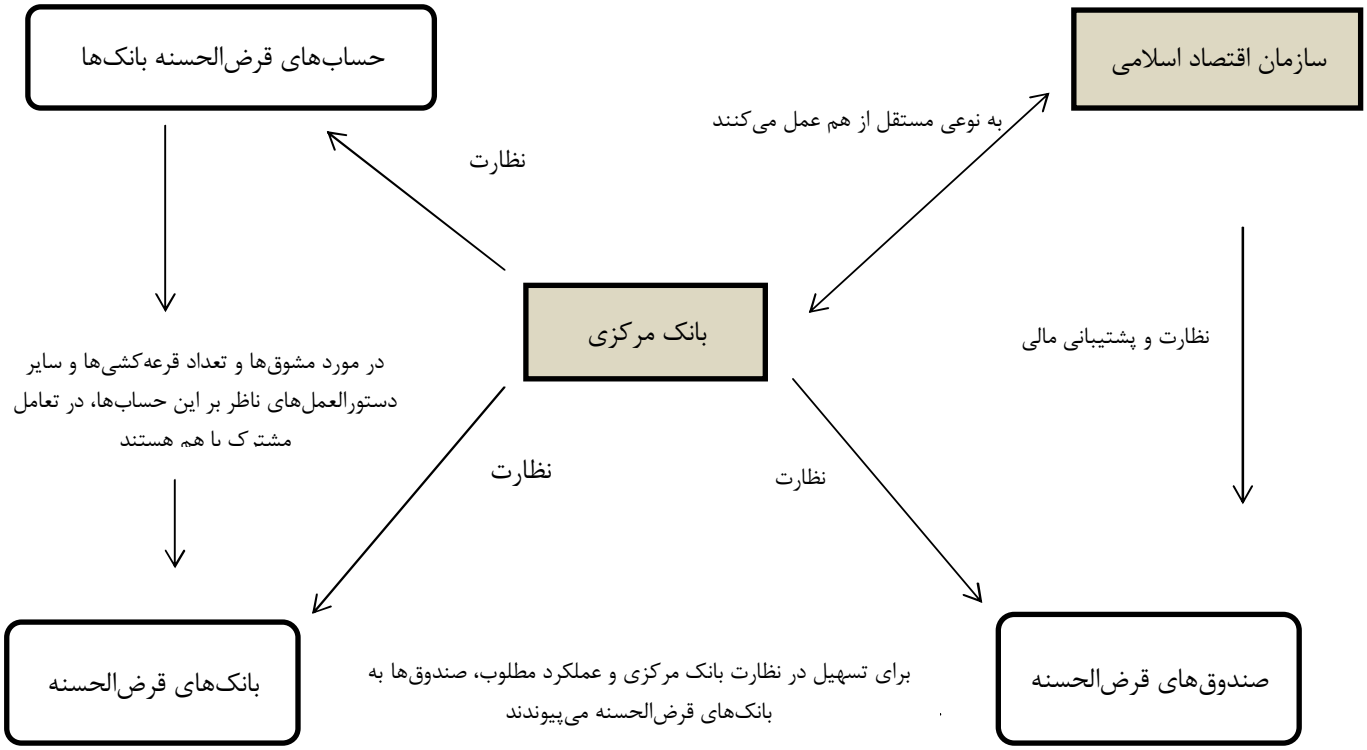

براساس دستورالعمل‌های بانک مرکزی ناظر بر تأسیس، فعالیت و نظارت بر بانک‌های قرض‌الحسنه و صندوق‌های قرض‌الحسنه، این نهادها تحت نظر بانک مرکزی فعالیت می‌کنند. از سوی دیگر بانک مرکزی دستورالعمل اعطای جوایز به سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز را برای کلیه بانک‌ها و مؤسسات زیر نظر خود ارسال کرده است. در این دستورالعمل طریقه استفاده از منابع قرض‌الحسنه، زمان و تعداد دفعات استفاده از مشوق‌ها (جوایز) برای جذب منابع قرض‌الحسنه تعیین شده و برای تمامی حساب‌های قرض‌الحسنه بانک‌ها یکسان است. مطابق اساسنامه سازمان اقتصاد اسلامی[۱]، این سازمان وظیفه نظارت و حمایت صندوق‌های قرض‌الحسنه را بر عهده دارد. ارتباط بین صندوق‌های قرض‌الحسنه و بانک‌های قرض‌الحسنه را نیز می‌توان در ادغام شدن برخی صندوق‌های قرض‌الحسنه در بانک‌های قرض‌الحسنه جستجو کرد، زیرا پس از تشکیل بانک‌های قرض‌الحسنه، تعداد زیادی از صندوق‌های قرض‌الحسنه، به‌دلیل بروز تخلفات و یا عملکرد ضعیف، در این بانک‌ها ادغام شدند. در ادامه، هر یک از موارد فوق به تفصیل مورد بحث قرار می‌گیرند.

---

۱. وب‌سایت رسمی سازمان اقتصاد اسلامی به نشانی www.seei.ir .

۴. صندوق‌های قرض‌الحسنه و سازمان اقتصاد اسلامی

در این بخش به رابطه بین صندوق‌های قرض‌الحسنه و سازمان اقتصاد اسلامی در دو بخش روند شکل‌گیری و فعالیت سازمان اقتصاد اسلامی، و رابطه نظارتی سازمان اقتصاد اسلامی و صندوق‌های قرض‌الحسنه پرداخته می‌شود.

۴-۱. روند شکل‌گیری و فعالیت سازمان اقتصاد اسلامی

اگرچه نمی‌توان تاریخ مشخصی برای آغاز سنت حسنه قرض‌الحسنه یا قرض بدون بهره در ایران تعیین کرد، اما به‌نظر می‌رسد تأسیس« صندوق سرمایه‌گذاری اثنی عشری» در سال‌های ۱۳۱۷ هجری شمسی (۱۹۳۷ میلادی) اولین حرکت در این زمینه باشد. بعد از آن به تدریج نهادهای مذهبی اقدام به تأسیس صندوق‌هایی کردند که در نهایت منجر به تشکیل صندوق‌های قرض‌الحسنه به صورت سنتی و بیشتر به شکل محلی و طایفه‌ای شد. با پیشرفت زمان و گسترش جوامع، رفتار قرض‌الحسنه نیز توسعه کمّی‌وکیفی پیدا کرد. به تدریج در کنار قرض‌های فردی، قرض‌الحسنهٔ خانوادگی، صنفی و صندوق‌ها و مؤسسه‌های قرض‌الحسنه عمومی شکل گرفت که وجوه مازاد بر نیاز افراد خیر را در اختیار نیازمندان قرار دادند و به این وسیله، مشکلات زیادی از طبقه پایین و متوسط جامعه را حل کردند.[۱]

با افزایش تعداد صندوق‌های قرض‌الحسنه پس از انقلاب، موضوع تغییر ساختار و تبدیل آن‌ها به بانک‌های خصوصی مطرح شد و جمعیت مؤتلفه اسلامی از امام خمینی (ره) مجوز تأسیس «بانک اسلامی» را درخواست کرد. اما به‌دلیل طرح موضوع ملی شدن بانک‌ها و مخالفت با بانکداری خصوصی در ایران، اجرای این مسئله با مشکل مواجه شد. نهایتاً نام این مجموعه تغییر کرد و مقدمات تشکیل «سازمان اقتصاد اسلامی» (به جای بانک اسلامی) در سال ۱۳۵۸ فراهم شد[۲] و مقرر شد، سازمان اقتصاد اسلامی، وظیفه خدمت‌رسانی و اعطای وام به صندوق‌های قرض‌الحسنه را بر عهده داشته باشد.

مطابق ماده (۶۴) اساسنامه این سازمان، هدف از تشکیل آن کمک به سالم‌سازی اقتصاد کشور و خدمت به مردم و تأمین بخشی از نیازهای جامعه است. همچنین صاحبان سهام در این سازمان نباید سودی دریافت نمایند و در صورت سودآور بودن سازمان در سال مالی، این مبلغ به پیشنهاد هیئت مدیره و تصویب مجمع عمومی عادی به مؤسسات عام‌المنفعه اعطا می‌گردد یا به مطالعه و تحقیق در علوم اسلامی اختصاص یافته و یا در امور خیریه به مصرف می‌رسد.[۳]

به دنبال شکل‌گیری و آغاز فعالیت سازمان اقتصاد اسلامی ایران، نخستین اقدام در ارتباط با

---

۱. عزیزنژاد، ۱۳۸۳.

۲. وب سایت رسمی سازمان اقتصاد اسلامی به نشانی: www.seei.ir

۳. وب سایت رسمی سازمان اقتصاد اسلامی به نشانی www.seei.ir.

تعیین چارچوب عملکرد سازمان در رابطه با صندوق‌های قرض‌الحسنه، با تشکیل مجمعی از نمایندگان سازمان و صندوق‌های قرض‌الحسنه در سال ۱۳۵۹ صورت پذیرفت. طریقه پرداخت وام توسط صندوق‌ها، روش تأمین هزینه‌ها، شیوه‌های ارتباطی صندوق‌ها، اتخاذ روش‌های یکنواخت حسابداری و دفتری، کیفیت جذب سپرده‌ها ازجمله مسائل مطرح در این مجمع بود. اهم مصوبات مجمع در ۶ بند خلاصه شده است:

الف) سازمان اقتصاد اسلامی ایران هماهنگی صندوق‌های قرض‌الحسنه را در سراسر کشور به‌عهده می‌گیرد و هر صندوق با آنکه از نظر قانونی واحدی مستقل و جداگانه است، تحت یک نظام و روش هماهنگ و در چارچوب نظارت ارشادی سازمان اداره می‌شود.

ب) سازمان به منظور استاندارد نمودن عملیات حسابداری و دفتری صندوق‌ها، کلیه فرم‌ها و دفاتر مورد نیاز صندوق‌ها را تهیه و چاپ نموده و به‌طور رایگان در اختیار صندوق‌ها قرار می‌دهد.

ج) سازمان ملزومات اداری مورد نیاز صندوق‌ها (مانند کمد بایگانی، میز تحریر و ...) را تهیه و در اختیار صندوق‌های قرض‌الحسنه قرار می‌دهد.

د) سازمان در مواقع ضروری به منظور تقویت صندوق‌های قرض‌الحسنه زیر پوشش خود، وام‌های بلندمدت بدون کارمزد به این صندوق‌ها می‌پردازد.

هـ) صندوق‌های قرض‌الحسنه از مجموع وام پرداختی به متقاضیان، حداکثر یک درصد کارمزد بدون احتساب مدت، دریافت می‌دارند و سازمان مابقی کسری هزینه‌های این صندوق‌ها را تأمین می‌نماید.

و) سازمان به منظور آموزش کارمندان صندوق‌ها، کلاس‌های آموزشی برگزار می‌کند.[۱]

۲-۴. رابطه نظارتی سازمان اقتصاد اسلامی و صندوق‌های قرض‌الحسنه

صندوق‌های قرض‌الحسنه قبل از انقلاب به‌صورت مستقل و به دور از نظارت نهاد دولتی عمل می‌نمودند، ولی ۶ سال پس از پیروزی انقلاب و در سال ۱۳۶۳، هیئت وزیران نظارت صندوق‌های قرض‌الحسنه را بر عهده بانک مرکزی و وزارت کشور قرار داد. روند نظارتی تا سال ۱۳۷۰ ادامه داشت تا اینکه در تاریخ ۱۳۷۰/۸/۱۴ مصوبه قبلی هیئت وزیران باطل و نظارت بانک مرکزی بر صندوق‌های قرض‌الحسنه لغو گردید.[۲]

از سال ۱۳۷۰ تا سال ۱۳۸۱ نیروی انتظامی مسئولیت صدور مجوز صندوق‌های قرض‌الحسنه را بر عهده گرفت. این امر موجب شد برخی از این صندوق‌ها از رسالت اصلی خود خارج شوند و بخشی از

---

۱. بر گرفته از گزارشی تحت عنوان «کارنامه سازمان اقتصاد اسلامی» انتشار یافته توسط روابط عمومی سازمان اقتصاد اسلامی ایران.

۲. مصاحبه مدیر اداره نظارت بر صندوق‌های قرض‌الحسنه و صرافی‌های بانک مرکزی:
http://www.cbi.ir/showitem/2754.aspx

سپرده‌های مردم مورد سوءاستفاده قرار گرفته و در فعالیت‌های سفته‌بازی مانند خرید و فروش مسکن، سکه و ارز سرمایه‌گذاری شوند. بدین ترتیب بسیاری از صندوق‌های قرض‌الحسنه به علت نادیده گرفتن ریسک نقدینگی و مسائل تخصصی بازار پول (برای مثال پرداخت وام جدولی یا پلکانی که منجر به عدم توازن بین منابع و مصارف گردید) دچار بحران شدند.

در نتیجه درسال ۱۳۸۱، هیئت وزیران بانک مرکزی را مسئول نظارت بر صندوق‌های قرض‌الحسنه و تأیید صلاحیت تخصصی مسئولین آنها کرد. همچنین هیئت وزیران مجدداً طی تصویبنامه مورخ ۱۳۸۳/۲/۶ به نیروی انتظامی، وزارت تعاون و وزارت کشور اعلام کرد که فقط بانک مرکزی مسئول این امر است. در همین راستا مقام پولی کشور در تاریخ ۱۳۸۳/۴/۲۷، «مقررات مربوط به صدور مجوز و نحوه فعالیت صندوق‌های قرض‌الحسنه» را در شورای پول و اعتبار به تصویب رساند.[۱]

علاوه بر این قانون تنظیم بازار غیرمتشکل پولی ۱۳۸۳/۱۰/۳۰ در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید که براساس ماده (۱) این قانون، اشتغال به عملیات بانکی توسط اشخاص حقیقی و یا حقوقی تحت هر عنوان و تأسیس و ثبت هرگونه تشکل برای انجام عملیات بانکی، بدون دریافت مجوز از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران ممنوع اعلام شد. بنابراین با استناد به این ماده از قانون تأکید شد که فعالیت تمامی صندوق‌های قرض‌الحسنه باید تحت نظارت و با اخذ مجوز از بانک مرکزی صورت گیرد.

در تاریخ ۱۳۹۱/۵/۱۱ به منظور حمایت و تقویت صندوق‌های قرض‌الحسنه و در راستای محول کردن امر نظارت بر صندوق‌های قرض‌الحسنه به سازمان اقتصاد اسلامی، تفاهمنامه‌ای بین این سازمان و بانک مرکزی منعقد شد.[۲] براساس این تفاهمنامه، نظارت بر حدود ۱۲۰۰ صندوق قرض‌الحسنه زیر نظر سازمان اقتصاد اسلامی، به این سازمان محول شد. همچنین این صندوق‌ها از امتیازاتی برخوردار شدند، ازجمله اینکه این صندوق‌ها از برخی مواد دستورالعمل بانک مرکزی ناظر بر فعالیت صندوق‌های قرض‌الحسنه ازجمله اخذ مجوز از بانک مرکزی، حسابرسی مستقیم بانک مرکزی، مدارک تحصیلی مدیرعامل صندوق، تعیین کف و سقف وام و همچنین تودیع سپرده قانونی معاف گردیدند.[۳]

به موجب تفاهمنامه مذکور میان سازمان اقتصاد اسلامی و بانک مرکزی، این سازمان مسئولیت حمایت و نظارت صندوق های قرض الحسنه را بر عهده گرفت، ولی با گذشت زمان مشخص گردید که این سازمان توان و تخصص نظارت کافی بر همه صندوق ها را ندارد. لذا در حال حاضر، برای نظارت بر فعالیت صندوق‌های قرض‌الحسنه تک‌شعبه‌ای، تفاهمنامه نظارتی میان سازمان اقتصاد اسلامی و بانک

---

۱. **همان**.

2. http://pricenews.ir/?SName=newsdetails&newsid=3670
http://www.donya-e-eqtesad.com/news/655988/

۳. **همان**.

مرکزی به امضا رسیده، ولی نظارت بر صندوق‌های قرض‌الحسنه چندشعبه‌ای مستقیماً توسط بانک مرکزی انجام می‌گیرد.[۱]

۵. مقایسه بانک قرض‌الحسنه با سایر نهادهای مشابه

با توجه به اینکه علاوه‌بر بانک‌ها، صندوق‌های قرض‌الحسنه، مؤسسات اعتباری و تعاونی‌های اعتبار نیز در بازار پولی کشور فعالیت می‌کنند، مقایسه ساختار این نهادهای مالی با بانک‌های قرض‌الحسنه بر واضح‌تر نمودن هر چه بیشتر جایگاه، ساختار و کارکرد این بانک‌ها می‌افزاید. در ادامه به معرفی چهار نهاد فوق‌الذکر پرداخته می‌شود.

۵-۱. صندوق‌های قرض‌الحسنه

براساس ماده (۲) «دستورالعمل اجرایی تأسیس، فعالیت و نظارت بر صندوق‌های قرض‌الحسنه» مصوب شورای پول و اعتبار در تاریخ ۱۳۸۸/۵/۲۰، صندوق با هدف غیرانتفاعی و به‌عنوان مؤسسه غیرتجاری در بازار پولی کشور فعالیت خواهد کرد که خدمات آن در قالب پرداخت وام قرض‌الحسنه به اشخاص نیازمند تعریف شده است. همچنین صندوق باید با رعایت قانون پولی و بانکی کشور، قانون عملیات بانکی بدون ربا، قانون تنظیم بازار غیرمتشکل پولی، قانون مبارزه با پول‌شویی، مصوبات شورای پول و اعتبار و بخشنامه‌های صادره از بانک مرکزی فعالیت نماید.[۲]

علاوه‌بر این حداقل سرمایه لازم جهت تأسیس صندوق پانصد میلیون ریال تعیین شده است.[۳]

چارچوب عملکرد صندوق قرض‌الحسنه در مواد (۱۸)، (۱۹) و (۲۲) دستورالعمل مزبور به روشنی دیده شده است. براساس ماده (۱۸)، منابع مجاز صندوق قرض‌الحسنه عبارتند از:

الف) آورده مؤسسان صندوق،

ب) هدایا و کمک‌های نقدی و غیرنقدی اشخاص حقیقی و حقوقی،

ج) موقوفات، وصایا، خیرات، محبوسات و خیرات،

د) وجوه اداره شده: این وجوه توسط اشخاص حقیقی و حقوقی برای اعطای قرض‌الحسنه به اشخاص معرفی شده توسط آنها براساس قرارداد در اختیار صندوق قرار می‌گیرد،

هـ) وجوه دریافتی از اشخاص تحت عنوان سپرده قرض‌الحسنه پس‌انداز،

و) سود و کارمزد دریافتی.

---

۱. مصاحبه معاون نظارتی بانک مرکزی: http://www.cbi.ir/showitem/12190.aspx

۲. دستورالعمل اجرایی تأسیس، فعالیت و نظارت بر صندوق‌های قرض‌الحسنه مصوب شورای پول و اعتبار در تاریخ ۱۳۸۸/۵/۲۰ ، ماده (۳).

۳. **همان**، ماده (۴).

ماده (۱۹) بیان می‌دارد که فعالیت صندوق قرض‌الحسنه منحصراً در قالب حساب قرض‌الحسنه پس‌انداز مجاز است و صندوق از افتتاح انواع حساب‌های دیگر از جمله حساب جاری منع شده است. حائز اهمیت است، به سپرده‌های صندوق هیچ‌گونه سودی تعلق نمی‌گیرد.[۱]

براساس ماده (۲۲) نیز صندوق صرفاً در قالب عقد قرض‌الحسنه به انجام عملیات بانکی مبادرت می‌ورزد و منابع آن تنها می‌تواند به اعطای وام قرض‌الحسنه تخصیص داده شود. این وام برای رفع نیازهای ضروری مانند ایجاد اشتغال، هزینه‌های ازدواج، تهیه جهیزیه، درمان بیماری، ساخت، تأمین و تعمیرات مسکن، کمک هزینه‌های تحصیلی و سایر امور مشابه اعطا می‌گردد.

حداکثر وام قرض‌الحسنه پرداختی به هر شخص نباید از پنجاه میلیون ریال و مهلت بازپرداخت آن نباید از ۳۶ ماه تجاوز نماید.[۲] لازم به ذکر است، صندوق قرض‌الحسنه در قبال ارائه وام قرض‌الحسنه قرض‌الحسنه می‌تواند کارمزدی حداکثر برابر ۴ درصد اخذ نماید.[۳]

قابل توجه است، با توجه به رسالت و هدفی که برای صندوق قرض‌الحسنه تعریف شده است، صندوق از هر گونه سرمایه‌گذاری در شرکت‌ها، تأسیس شرکت یا مؤسسه و پرداختن به امور تجاری منع شده است.[۴] همچنین سپرده قانونی صندوق‌های قرض‌الحسنه نزد بانک مرکزی، همانند بانک‌های قرض‌الحسنه به میزان ۱۰ درصد تعیین شده است.[۵]

۲-۵. تعاونی‌های اعتبار

براساس دستورالعمل اجرایی تأسیس، فعالیت و نظارت بر شرکت‌های تعاونی اعتبار، شرکت‌های تعاونی اعتبار شرکت‌هایی هستند که با رعایت قانون بخش تعاونی تشکیل می‌شوند و مطابق با قانون تنظیم بازار غیرمتشکل پولی، به ارائه خدمات صرفاً برای اعضای شرکت مبادرت می‌ورزند.[۶]

تأسیس تعاونی اعتبار منوط به موافقت اصولی وزارت تعاون و سپس اخذ مجوز از بانک مرکزی است.[۷] تعاونی های اعتبار باید تحت قانون تنظیم بازار غیرمتشکل پولی، قانون تجارت، قانون بخش تعاونی و دستورات بانک مرکزی عمل کنند.[۸] حداقل مبلغ سرمایه برای شکل‌گیری تعاونی برابر ۲۰۰

---

۱. **همان**، ماده (۲۱).
۲. **همان**، ماده (۲۳).
۳. **همان**، ماده (۲۴).
۴. **همان**، ماده (۲۹).
۵. **همان**، ماده (۳۰).
۶. دستورالعمل اجرایی تأسیس، فعالیت و نظارت بر شرکت‌های تعاونی اعتبار مصوب شورای پول و اعتبار در تاریخ ۱۳۸۶/۶/۳، ماده (۱).
۷. **همان**، ماده (۲).
۸. **همان**، ماده (۵).

میلیون ریال و حداقل نفرات عضو در تعاونی برابر ۵۰ نفر است[۱] و سرمایه شرکت از طریق پرداخت حق عضویت اعضا تأمین می‌شود.[۲]

چارچوب عملکرد تعاونی اعتبار در ماده (۱۴) دستورالعمل مذکور به روشنی دیده شده است. افتتاح حساب سپرده منحصراً برای اعضای شرکت مجاز است و هر گونه افتتاح حساب‌های جاری توسط تعاونی‌های اعتبار ممنوع است. همچنین تعاونی صرفاً در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربا امکان اعطای وام به اعضای خود را دارد.[۳] ولی قابل توجه است، بانک مرکزی در نرخ سود و کارمزد وام مداخله نمی‌کند و این موارد ازسوی هیئت مدیره تعاونی تعیین می‌گردد.[۴] شرایط ذخیره قانونی سپرده‌های شرکت‌های تعاونی اعتبار نزد بانک مرکزی بدین صورت است که نرخ ذخیره قانونی شرکت تعاونی حداقل پنج درصد است و مقدار این نرخ باید به تصویب مجمع عمومی شرکت برسد. بنابراین در تعاونی اعتبار مقدار ذخیره قانونی متغیر بوده و به‌نظر مجمع عمومی بستگی دارد.

۳-۵. مؤسسات اعتباری غیربانکی

مؤسسات اعتباری غیربانکی مؤسساتی هستند که از طریق جذب سپرده‌های بانکی بجز سپرده قرض‌الحسنه جاری، اخذ وام و استفاده از سایر ابزارهای مالی، تأمین مالی نموده و این منابع را به اعطای وام اعتباری اختصاص می‌دهند.[۵] مؤسسات اعتباری موظفند تحت نظر بانک مرکزی فعالیت کنند[۶] و اساسنامه این مؤسسات باید منطبق بر مقررات مؤسسات اعتباری غیربانکی مصوب بانک مرکزی باشد.[۷] همچنین این مؤسسات اعتباری مجاز به انجام عملیات ربوی نبوده[۸] و ملزم به رفتار تحت قوانین پولی و بانکی کشور و عملیات بانکی بدون رباست.[۹] علاوه بر این حداقل سرمایه لازم برای تأسیس مؤسسه اعتباری مبلغ سه هزار میلیارد ریال تعیین شده است.

منابع مجاز تأمین مالی مؤسسات اعتباری عبارتند از:

۱. قبول سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز،

۲. قبول سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار،

---

۱. **همان**، ماده (۴).

۲. **همان**، ماده (۱۳).

۳. **همان**، ماده (۱۷).

۴. **همان**، ماده (۲۱).

۵. مقررات تأسیس و نحوه فعالیت مؤسسات اعتباری غیربانکی مصوب شورای پول و اعتبار در تاریخ ۱۳۷۳/۱۰/۳، ماده (۱).

۶. **همان**، ماده (۵).

۷. **همان**، ماده (۹).

۸. **همان**، ماده (۱۶).

۹. **همان**، ماده (۲۷).

۳. انتشار اوراق مشارکت و اوراق مشابه،

۴. انتشار اوراق قرضه قرض‌الحسنه،

۵. دریافت وام از اشخاص حقیقی و حقوقی.[۱]

براساس مقررات مذکور مؤسسات اعتباری از افتتاح هرگونه حساب جاری و یا حساب‌های دیگری که وجوه آن با چک قابل انتقال است منع شده‌اند.[۲]

مؤسسات اعتباری ملزم به نگهداری سپرده قانونی در نزد بانک مرکزی هستند که نرخ آن را شورای پول و اعتبار تعیین می‌نماید و علاوه‌بر این، نرخ سود سپرده‌ها، وام و کارمزدها در مؤسسات اعتباری نیز باید منطبق بر مصوبه شورای پول و اعتبار باشد.[۳] نهایتاً برای رفع تبعیض در استفاده از وام و جلوگیری از هرگونه سوءاستفاده از موقعیت افراد در مؤسسه، مؤسسات اعتباری مجاز به اعطای وام به اعضای اصلی خود نیستند.[۴]

۴-۵. بررسی قواعد حاکم بر بانک‌های تجاری و تخصصی

با توجه به رسالت و اهداف تأسیس بانک‌های قرض‌الحسنه، این بانک‌ها از حیث حوزه و قواعد عملکرد با بانک‌های دیگر تفاوت‌هایی‌دارند. لکن از آنجا که این بانک‌ها نیز مشابه سایر بانک‌های خصوصی و دولتی تحت نظر بانک مرکزی عمل می‌کنند، دارای اشتراکاتی با سایر بانک‌ها هستند. مهمترین قواعد و مقررات مشترک و خاص بانک‌های قرض‌الحسنه در ادامه مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۴-۵. قواعد مشترک با سایر بانک‌ها

بانک قرض‌الحسنه مانند سایر بانک‌های کشور براساس قانون پولی و بانکی کشور، قانون عملیات بانکی بدون ربا و بخشنامه‌های صادر شده از سوی بانک مرکزی فعالیت می‌کند و همانند سایر بانک‌ها مجاز به افتتاح حساب‌های قرض‌الحسنه جاری و پس‌انداز می‌باشد. براساس «دستورالعمل ناظر بر تأسیس و فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه و نظارت بر آنها»، بانک قرض‌الحسنه در قبال ارائه خدمات بانکی (مانند صدور حواله، کارت قرض‌الحسنه و خدمات حساب‌های جاری) به دریافت کارمزد بانکی اقدام می‌نماید و نرخ تعیین شده برای کارمزدها در این بانک برابر با نرخ کارمزد در سایر بانک‌هاست.[۵] سقف وام قرض‌الحسنه در تمامی بانک‌ها برابر ۱۰۰ میلیون ریال می‌باشد.[۶]

---

۱. **همان**، ماده (۱۷).

۲. **همان**، ماده (۱۸).

۳. **همان**، ماده (۲۹).

۴. **همان**، ماده (۳۶).

۵. دستورالعمل «ناظر بر تأسیس و فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه و نظارت بر آنها»، ماده (۳۰).

۶. سیاست‌های پولی سال ۱۳۹۳، (ماده (۳)، تبصره «۱»).

براساس سیاست‌های پولی و اعتباری سال ۱۳۹۳ که توسط شورای پول و اعتبار تصویب گردیده است، نسبت سپرده قانونی سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز بانک‌ها و مؤسسات اعتباری معادل ۱۰ درصد تعیین شده است[۱] و این نسبت برای بانک‌های قرض‌الحسنه و سایر بانک‌ها یکسان می‌باشد. لازم به ذکر است که هیچ یک از بانک‌ها حق اعطای جوایز به سپرده‌های قرض‌الحسنه جاری را ندارند[۲] و سقف جوایز سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز، برای تمامی بانک‌ها یکسان در نظر گرفته شده است.[۳]

۲-۴-۵. قواعد خاص بانک‌های قرض‌الحسنه

بانک‌های قرض‌الحسنه انحصاراً در قالب عقد قرض‌الحسنه به‌صورت حساب پس‌انداز و حساب جاری فعالیت می‌نمایند و برخلاف سایر بانک‌ها افتتاح هر نوع حساب سپرده‌های سرمایه‌گذاری در بانک‌های قرض‌الحسنه و اعطای سود به سپرده‌ها ممنوع است. ارائه هرگونه برنامه زمانبندی برای اعطای وام در قبال گذاردن سپرده برای مدتی معین در چارچوب جداولی براساس نوبت و مبلغ و موارد مشابه توسط بانک ممنوع می‌باشد.[۴] همچنین میزان حداقل سرمایه لازم جهت تأسیس بانک‌های قرض‌الحسنه در مقایسه با بانک‌های تجاری و تخصصی پایین است.[۵]

بانک‌های قرض‌الحسنه از سرمایه‌گذاری در مواردی مانند خرید سهام شرکت، تأسیس شرکت و خرید اموال غیرمنقول به قصد تجارت منع شده‌اند.[۶] در حالی که با استناد به قانون عملیات بانکی بدون ربا، بانک‌ها می‌توانند با توجه به ماهیت سپرده‌های سرمایه‌گذاری موجود، به امر سرمایه‌گذاری مستقیم یا مشارکتی با مشتری پرداخته و یا به خرید اموال غیرمنقول بپردازند.[۷]

۵-۵. جدول مقایسه نهادهای فعال در بازار پول کشور

مطالبی که در معرفی بانک قرض‌الحسنه، صندوق‌های قرض‌الحسنه، مؤسسات اعتباری، تعاونی‌های اعتبار، سایر بانک‌های تجاری و تخصصی و سازمان اقتصاد اسلامی بیان شد، در مقام مقایسه در جدول ۱ خلاصه شده است.

---

۱ تبصره «۱» ماده (۳) سیاست‌های پولی و اعتباری سال ۱۳۹۳.

۲. بخشنامه شماره ۱۷۱۳۱۷/۹۰ بانک مرکزی در تاریخ ۱۳۹۰/۰۷/۲۳.

۳. دستورالعمل اعطای جوایز به سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز (ریالی-ارزی)، شماره ۹۰/۵۸۸۸۱ در تاریخ ۱۳۹۰/۰۳/۱۷.

۴. دستورالعمل ناظر بر تأسیس، فعالیت و نظارت بانک‌های قرض‌الحسنه، ماده (۳۴).

۵. بر اساس مصوبات شورای پول و اعتبار، حداقل سرمایه جهت تأسیس بانک قرض‌الحسنه ۵۰۰ میلیارد ریال و برای سایر بانک‌های غیردولتی چهار هزار میلیارد ریال تعیین شده است.

۶. **همان**، ماده (۲۹).

۷. قانون عملیات بانکی بدون ربا، مواد (۸)، (۱۰)، (۱۱) و (۱۲).

جدول ۱. مقایسه مؤلفه‌های منتخب نهادهای فعال در بازار پول کشور

عنوان	بانک قرض‌الحسنه	صندوق قرض‌الحسنه	مؤسسه اعتباری	تعاونی اعتبار	سایر بانک‌های تخصصی و تجاری
منابع مجاز	حساب قرض‌الحسنه پس‌انداز و جاری	حساب قرض‌الحسنه پس‌انداز	حساب قرض‌الحسنه پس‌انداز و حساب سرمایه‌گذاری مدت‌دار	حساب قرض‌الحسنه پس‌انداز، حساب سرمایه‌گذاری مدت‌دار	حساب قرض‌الحسنه جاری و پس‌انداز، حساب سرمایه‌گذاری مدت‌دار
مصارف مجاز	وام قرض‌الحسنه و اوراق مشارکت دولتی	وام قرض‌الحسنه و اوراق مشارکت دولتی	انواع وام بانکی، اوراق مشارکت دولتی، سپرده‌گذاری نزد بانک‌ها	انواع وام بانکی، اوراق مشارکت دولتی، سپرده‌گذاری نزد بانک‌ها و مؤسسات اعتباری مجاز	انواع وام مبادله‌ای و مشارکتی، اوراق مشارکت دولتی، سرمایه‌گذاری مستقیم
اهم مصارف غیرمجاز	سرمایه‌گذاری مستقیم یا در قالب عقد مشارکت، خرید کالا و دارایی ثابت به قصد تجارت	سرمایه‌گذاری مستقیم یا در قالب عقد مشارکت، خرید کالا و دارایی ثابت به قصد تجارت	خرید و فروش کالای غیرمرتبط با وام اعطایی و خرید دارایی ثابت به قصد تجارت	خرید کالا و دارایی ثابت به قصد تجارت	خرید کالا و دارایی ثابت به قصد تجارت
مقدار سرمایه اولیه	۵۰۰ میلیارد ریال	۵۰۰ میلیون ریال	۳۰۰۰ میلیارد ریال	۲۰۰ میلیون ریال	۴۰۰۰ میلیارد ریال
نرخ ذخیره قانونی	۱۰ درصد	۱۰ درصد	مصوبه شورای پول و اعتبار	بنا به نظر مجمع عمومی تعاونی متغیر است	مصوبه شورای پول و اعتبار
نرخ سود سپرده	صفر	صفر	مصوبه شورای پول و اعتبار	مصوبه هیئت مدیره تعاونی	مصوبه شورای پول و اعتبار
حداکثر وام	۱۰۰ میلیون ریال	۵۰ میلیون ریال	مصوبه شورای پول و اعتبار	مصوبه هیئت مدیره تعاونی	براساس آیین‌نامه وام و تعهدات کلان
حداکثر نرخ کارمزد وام	۴ درصد	۴ درصد	مصوبه شورای پول و اعتبار	مصوبه هیئت مدیره تعاونی	مصوبه شورای پول و اعتبار

مأخذ: دستورالعمل‌های ناظر بر تأسیس، فعالیت و نظارت بانک‌های قرض‌الحسنه، صندوق‌های قرض‌الحسنه، مؤسسات اعتباری غیربانکی و شرکت‌های تعاونی اعتبار.

۶. روند شکل‌گیری بانک‌های قرض‌الحسنه

در این بخش روند شکل‌گیری بانک‌های قرض‌الحسنه به‌شرح ذیل بررسی می‌شود:

۱-۶. خلاصه روند وضعیت قرض‌الحسنه در نظام بانکی کشور

عملکرد نظام بانکی کشور در تجهیز و تخصیص منابع قرض‌الحسنه در سال‌های پس از تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا، نشان می‌دهد نظام بانکی روند نامناسب و رو به افولی در این خصوص داشته است. در جدول ۲ منابع و وام قرض‌الحسنه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در دوره ۱۳۶۳-۱۳۹۲ ارائه شده است. همچنین نسبت منابع قرض‌الحسنه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به کل منابع و نیز نسبت وام قرض‌الحسنه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به منابع قرض‌الحسنه، در نمودارهای ۱ و ۲ نمایش داده شده است.

جدول ۲. منابع و وام پرداختی قرض‌الحسنه توسط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در دوره ۱۳۶۳-۱۳۹۲

(ارقام به میلیارد ریال)

سال	منابع		وام		نسبتها		
	کل منابع	منابع قرض‌الحسنه	مجموع وام	وام قرض‌الحسنه	نسبت منابع قرض‌الحسنه به کل منابع (درصد)	نسبت وام قرض‌الحسنه به منابع قرض‌الحسنه* (درصد)	نسبت وام قرض‌الحسنه به کل وام (درصد)
۱۳۶۳	۵۹۱۸	۴۰۰۶	۷۲۹	۷۸	۶۸	۲	۱۱
۱۳۶۴	۶۸۲۶	۳۶۵۱	۱۸۵۱	۱۹۹	۵۳	۵	۱۱
۱۳۶۵	۸۰۸۰	۴۱۰۹	۲۷۷۴	۳۲۱	۵۱	۸	۱۲
۱۳۶۶	۹۶۸۶	۴۸۴۰	۳۸۸۶	۴۱۲	۵۰	۹	۱۱
۱۳۶۷	۱۲۲۴۲	۵۵۰۶	۵۲۰۶	۵۰۸	۴۵	۹	۱۰
۱۳۶۸	۱۵۱۰۹	۶۶۲۳	۷۵۴۷	۵۶۵	۴۴	۹	۷
۱۳۶۹	۱۸۸۵۰	۸۴۶۸	۱۱۱۵۹	۶۴۰	۴۵	۸	۶
۱۳۷۰	۲۴۰۴۹	۱۰۹۳۰	۱۶۳۱۱	۶۸۲	۴۵	۶	۴
۱۳۷۱	۳۰۵۰۷	۱۳۴۵۰	۲۱۴۰۷	۷۷۶	۴۴	۶	۴
۱۳۷۲	۴۱۳۰۳	۱۸۲۶۴	۲۷۷۵۸	۱۲۸۹	۴۴	۷	۵
۱۳۷۳	۵۳۱۴۳	۲۵۲۲۶	۳۵۵۹۹	۱۵۶۲	۴۷	۶	۴
۱۳۷۴	۷۴۳۹۹	۳۴۹۱۱	۴۳۶۵۲	۲۰۴۸	۴۷	۶	۵
۱۳۷۵	۱۰۳۳۳۷	۴۹۰۹۵	۵۸۰۱۳	۲۶۰۳	۴۸	۵	۴
۱۳۷۶	۱۱۸۹۰۶	۵۶۶۱۷	۷۱۰۷۰	۳۲۷۱	۴۸	۶	۵
۱۳۷۷	۱۴۱۶۲۸	۶۸۴۳۱	۹۲۷۸۷	۵۴۳۰	۴۸	۸	۶
۱۳۷۸	۱۷۰۵۷۰	۸۰۹۲۸	۱۳۴۰۴۸	۶۱۰۰	۴۷	۸	۵
۱۳۷۹	۲۲۳۹۵۲	۱۱۱۲۷۷	۱۷۶۹۰۷	۷۵۰۸	۵۰	۷	۴

سال	منابع		وام		نسبتها		
	کل منابع	منابع قرض‌الحسنه	مجموع وام	وام قرض‌الحسنه	نسبت منابع قرض‌الحسنه به کل منابع (درصد)	نسبت وام قرض‌الحسنه به منابع قرض‌الحسنه* (درصد)	نسبت وام قرض‌الحسنه به کل وام (درصد)
۱۳۸۰	۲۹۱۷۶۹	۱۴۳۶۱۶	۲۳۷۴۵۰	۱۰۶۴۴	۴۹	۷	۴
۱۳۸۱	۳۸۲۷۴۴	۱۸۵۹۸۱	۳۲۰۷۹۶	۲۳۰۰۲	۴۹	۱۲	۷
۱۳۸۲	۴۸۷۸۶۴	۲۲۴۳۳۰	۴۴۲۳۹۸	۲۵۷۹۵	۴۶	۱۱	۶
۱۳۸۳	۶۴۱۰۹۵	۲۷۷۸۴۹	۶۰۸۴۰۸	۲۸۸۰۳	۴۳	۱۰	۵
۱۳۸۴	۸۷۰۳۴۴	۳۶۰۴۷۴	۸۳۲۸۳۲	۳۶۵۸۱	۴۱	۱۰	۴
۱۳۸۵	۱۲۲۲۷۴۸	۴۸۶۶۱۶	۱۱۷۹۷۲۳	۴۰۰۸۳	۴۰	۸	۳
۱۳۸۶	۱۵۶۰۳۸۴	۶۰۸۱۰۳	۱۶۱۵۷۲۵	۵۰۱۹۵	۳۹	۸	۳
۱۳۸۷	۱۷۴۳۶۰۲	۵۲۱۶۶۵	۱۸۱۳۲۵۰	۶۳۶۹۰	۳۰	۱۲	۴
۱۳۸۸	۲۱۶۳۵۷۵	۱۸۰۱۱۴	۲۱۰۳۹۱۶	۹۲۸۱۳	۸	۵۲	۴
۱۳۸۹	۲۷۲۳۷۱۹	۲۳۹۰۷۵	۲۹۰۳۴۸۲	۱۱۹۵۷۵	۹	۵۰	۴
۱۳۹۰	۳۲۷۹۳۴۳	۲۵۵۷۵۶	۳۴۵۶۶۳۳	۱۷۸۴۸۳	۸	۷۰	۵
۱۳۹۱	۴۲۷۶۷۷۲	۳۱۰۲۷۷	۴۰۶۷۵۹۱	۲۱۶۱۳۰	۷	۷۰	۵
۱۳۹۲	۵۶۱۲۵۵۵	۳۲۸۵۹۴	۴۹۹۶۷۰۷	۲۶۰۷۲۵	۶	۷۹	۵
۱۳۹۶-۱۳۹۳	۶۲۴۴۹۴۱	۳۳۰۸۷۱	۵۳۵۰۳۱۵	۲۶۵۶۷۷	۵	۸۰	۵

مأخذ: سایت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی.

* لازم به ذکر است که نسبت‌های ارائه شده، پیش از کسر ذخیره قانونی سپرده‌های قرض‌الحسنه است و یکی از علل تفاوت این نسبت‌ها، با نسبت‌های اعلامی از سوی بانک مرکزی، همین نکته است. مطابق آنچه بانک مرکزی اعلام نموده است، در حال حاضر بیش از ۹۰ درصد از منابع قرض‌الحسنه به ارائه وام قرض‌الحسنه اختصاص یافته است.

نمودار ۱. نسبت منابع قرض‌الحسنه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به کل منابع

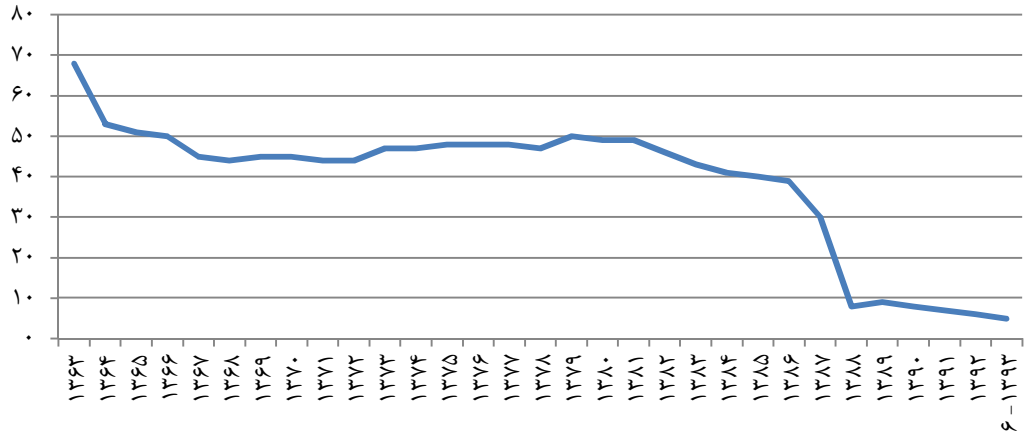

این نکته قابل توجه است که در همین بازه زمانی (۱۳۸۶ تا ۱۳۹۲)، نسبت منابع قرض‌الحسنه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به کل منابع آنها، از حدود ۴۰ درصد به ۶ درصد کاهش یافته است که سقوط شدیدی را نشان می‌دهد. ریشه این امر را باید در انگیزه بانک‌ها برای جذب انواع سپرده‌ها جستجو کرد.

نمودار ۲. نسبت وام قرض‌الحسنه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به منابع قرض‌الحسنه

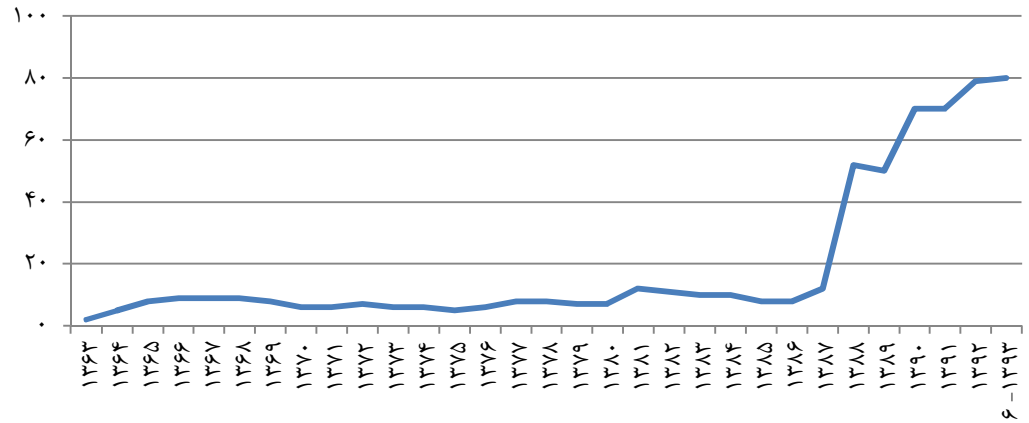

نسبت وام قرض‌الحسنه به کل منابع قرض‌الحسنه در سیستم بانکی از سال ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۲، روند صعودی قابل توجهی داشته است (از ۸ درصد به ۷۹ درصد). ریشه این افزایش، را باید در بسته‌های سیاستی – نظارتی سال ۱۳۸۷ و بعد آن، مصوبه شماره «۲۱۱۴۲۲/ ت ۳۹۳۹۴هـ» مورخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۶ هیئت وزیران و ماده (۸۶) قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه دانست که بانک‌ها را موظف به مصرف کل سپرده‌های قرض‌الحسنه در وام قرض‌الحسنه کرده است. در واقع، هرچند در

طول سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۲، نسبت وام قرض‌الحسنه به منابع قرض‌الحسنه افزایش یافته، ولی بخش قابل توجهی از افزایش این نسبت، به‌دلیل کاهش متغیر مخرج (یعنی منابع قرض‌الحسنه) بوده، نه افزایش متغیر صورت (یعنی وام قرض‌الحسنه).

می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که در زمان‌هایی که بانک‌ها بخش اندکی از کل منابع قرض‌الحسنه خود را صرف اعطای وام می‌کرده‌اند، انگیزه بالایی برای جذب منابع ارزان قرض‌الحسنه داشته‌اند و این منابع را به امور سودآوری نظیر اعطای وام مبادله‌ای و مشارکتی تخصیص می‌داده‌اند. اما در دوره‌ای که به‌دلیل وجود برخی الزامات قانونی، مجبور به تخصیص بخش اعظم منابع قرض‌الحسنه به وام قرض‌الحسنه بوده‌اند، انگیزه کمی برای جذب سپرده‌های قرض‌الحسنه داشته‌اند و لذا نسبت منابع قرض‌الحسنه بانک‌ها به کل منابع آنها کاهش چشمگیری داشته است.

۲-۶. روند شکل‌گیری بانک قرض‌الحسنه مهر ایران

در نیمه اول سال ۱۳۸۶ موضوع سپرده‌ها و وام قرض‌الحسنه و وقوع انحرافاتی در تخصیص منابع قرض‌الحسنه توسط بانک‌ها مطرح شد. رئیس‌جمهور وقت نیز با تأکید بر اهمیت تأسیس بانک قرض‌الحسنه و پاسخگویی به نیازهای مردم در قالب قرض‌الحسنه، این اقدام را ازجمله برنامه دولت در ماه‌های آتی دانست.[۱] تصمیم دولت مبنی بر تأسیس بانک قرض‌الحسنه با انتقاداتی ازسوی نمایندگان مجلس شورای اسلامی، بانک مرکزی و سازمان اقتصاد اسلامی مواجه شد که برخی از آنها به شرح زیر است:[۲]

۱. میزان سپرده‌های موجود در صندوق‌های قرض‌الحسنه بیانگر استقبال شدید مردم از این صندوق‌ها است و با وجود صندوق‌ها که مردم با سپرده‌گذاری در آنها به اهداف خداپسندانه خود دست پیدا می‌کنند، تأسیس بانک قرض‌الحسنه ضروری به‌نظر نمی‌رسد.

۲. تأسیس بانک دولتی با وجود اینکه تعدادی از بانک‌های دولتی در حال واگذاری به بخش خصوصی هستند، برخلاف سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی است.

۳. مسئولین سازمان اقتصاد اسلامی[۳] نیز خواستار صدور مجوز بانک قرض‌الحسنه به نام سازمان اقتصاد اسلامی بودند تا خطر حذف تدریجی صندوق‌های قرض‌الحسنه، به‌دلیل ناتوانی برای رقابت با بانک قرض‌الحسنه، رفع شود.

---

۱. پیروزفر، ۱۳۹۲.

۲. **همان**.

۳. علاءالدین میرمحمد صادقی، نائب رئیس سازمان اقتصاد اسلامی در گفتگو با خبرگزاری ایسنا در تاریخ ۱۳۸۶/۹/۱۲.

برای پاسخ به انتقادات وارد شده بر تأسیس بانک قرض‌الحسنه و شفاف کردن حوزه فعالیت این بانک، بر کسب درآمد عمده بانک قرض‌الحسنه از طریق اخذ کارمزد تأکید شد.[۱] مسئولین وزارت اقتصاد اظهار داشتند که جذب پس‌انداز قرض‌الحسنه، مختص بانک قرض‌الحسنه و صندوق قرض‌الحسنه خواهد بود و مابقی بانک‌ها از جذب این نوع سپرده منع خواهند شد.[۲] استدلال این بود که در این شرایط، بانک قرض‌الحسنه در رقابت برای تجهیز منابع با محدودیت مالی مواجه نمی‌شود. البته این مسئله در عمل رخ نداد.

در نهایت شورای اقتصاد در نشست ۱۷ شهریورماه ۱۳۸۶ با کلیات تأسیس بانک قرض‌الحسنه با سرمایه اولیه ۲۲ هزار میلیارد ریال و با مشارکت‌های بانک‌های دولتی، خصوصی و صندوق مهر امام رضا (ع) موافقت کرد.[۳] در جدول ۳ عناوین بانک‌های دولتی و خصوصی سهام‌دار بانک قرض‌الحسنه مهر ایران و درصد سهام هریک ملاحظه می‌شود.

جدول۳. وضعیت سهام‌داران بانک قرض‌الحسنه مهر ایران در بدو تأسیس

نام بانک	سهم (درصد)
بانک ملی	۲۱
بانک ملت	۱۵/۵
بانک صادرات	۱۴/۳
بانک تجارت	۱۱/۷
بانک سپه	۱۱/۳
بانک مسکن	۹/۸
بانک کشاورزی	۹/۸
بانک رفاه کارگران	۳/۶
بانک صنعت و معدن	۲/۰۴
بانک توسعه صادرات	۰/۹۶

مأخذ: گزارش عملکرد بانک قرض‌الحسنه مهر ایران در سال ۱۳۹۲.

با وجود انتقادات پیش‌گفته ازسوی برخی مقامات بانک مرکزی و مسئولین سازمان اقتصاد اسلامی، نهایتاً در تاریخ ۱۳۸۶/۹/۲۲، بانک قرض‌الحسنه مهر ایران با سرمایه اولیه ۱۵ هزار میلیارد ریال و با مشارکت بانک‌های دولتی و خصوصی افتتاح شد. در ترکیب هیئت مدیره این بانک، نمایندگان چند بانک بزرگ دولتی دیده می‌شود. سمت رئیس هیئت مدیره این بانک به نماینده بانک

۱. پیروزفر، ۱۳۹۲.
۲. **همان**.
۳. پایگاه اطلاع رسانی ریاست‌جمهوری اسلامی ایران، شناسه خبر: ۶۵۶۳، شنبه ۱۷ شهریورماه ۱۳۸۶.

ملت اعطا شده است، سمت نائب رئیس هیئت مدیره این بانک در اختیار نماینده بانک صادرات است، همین‌طور نماینده بانک مسکن نیز عضو هیئت مدیره این بانک است. بنابر اظهار وزیر امور اقتصادی وقت آقای دکتر داود دانش جعفری در مراسم افتتاح این بانک، میزان سهمی که هر یک از بانک‌های دولتی و خصوصی در این بانک دارند متناسب با سهمی است که در بازار بانکی ایران در اختیار دارند.[۱]

بنا به اظهارات مدیر عامل وقت بانک قرض‌الحسنه مهر ایران[۲]، بخش بزرگی از سرمایه بانک به صورت غیرنقد است که در قالب ساختمان شعب توسط بانک‌های دولتی و خصوصی به بانک قرض‌الحسنه واگذار شده است.[۳] بانک قرض‌الحسنه مهر ایران در ابتدا با ۲۰۰۰ واحد بانکی، متشکل از ۳۰۰ شعبه واگذار شده از طرف بانک‌های سهام‌دار و ۱۷۰۰ واحد بانکی (باجه) مستقر در شعب بانک‌های سهام‌دار، شروع به کار نمود. به تدریج محل استقرار بانک قرض‌الحسنه از شعب بانک‌های سهام‌دار جدا شد و مستقل گردید. بانک قرض‌الحسنه مهر در پایان سال ۱۳۹۲، دارای ۵۳۴ واحد بانکی (۵۲۲ شعبه و ۱۲ باجه) و ۲۶۳۳ کارمند در سراسر کشور بوده است.[۴]

۳-۶. روند شکل‌گیری بانک قرض‌الحسنه رسالت

با شکل‌گیری نخستین بانک قرض‌الحسنه با مالکیت دولتی، امکان ایجاد بانک قرض‌الحسنه دیگری با مالکیت خصوصی مطرح شد. از سوی دیگر به‌علت وقوع تخلفاتی ازسوی صندوق‌های قرض‌الحسنه، نیاز به نظارت و کنترل بیشتری بر این صندوق‌ها احساس می‌شد. افتتاح حساب جاری، حساب سرمایه‌گذاری مدت‌دار، صدور دسته چک و پرداخت سود به سپرده‌ها، عدم تعهد به نرخ سپرده ذخیره قانونی و عدم رعایت سقف وام ، فعالیت‌های صوری و اقدامات مشکوک به پولشویی، گرفتن هزینه‌های بیش از کارمزد واقعی، اعطای وام غیرقرض‌الحسنه (مانند عقود فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، جعاله....)، از مهمترین تخلفات صورت گرفته از جانب صندوق‌های قرض‌الحسنه بوده است.[۵]

بدین ترتیب بعد از تجمیع صندوق های قرض الحسنه رسالت استان‌های کرمان، تهران و مازندران و شرکت تعاونی فرهنگیان چهارمحال و بختیاری و پس از سپری نمودن مراحل قانونی، بانک قرض الحسنه رسالت (سهامی عام) با مالکیت اشخاص غیردولتی و به استناد قانون اجازه تأسیس بانک‌های غیردولتی مصوب تاریخ ۱۳۷۹/۱/۲۱ تأسیس یافت.

---

۱. عزیزنژاد، حیدری، ۱۳۸۷.

۲. آقای غلامرضا مصطفی پور.

۳. روزنامه اطلاعات، ۱۳۸۶/۸/۲۹.

۴. گزارش عملکرد بانک قرض‌الحسنه مهر ایران، اداره سازمان و تحقیقات، اسفند ماه ۱۳۹۲.

۵. حسن‌زاده، ۱۳۸۳.

روند تأسیس بانک قرض‌الحسنه رسالت شامل گام‌های زیر بوده است:[۱]

۱. در تاریخ ۱۳۸۹/۳/۲۶ موافقت اصولی بانک قرض‌الحسنه رسالت از بانک مرکزی اخذ گردید.

۲. اساسنامه این بانک در شورای پول و اعتبار در تاریخ ۱۳۸۹/۱۱/۴ به تصویب رسید.

۳. در تاریخ ۱۳۹۰/۴/۷، پذیره‌نویسی سهام بانک قرض‌الحسنه رسالت انجام شد و سرمایه تأسیس این بانک به حساب بانک مرکزی واریز گردید.

۴. مجمع عمومی بانک قرض‌الحسنه رسالت در تاریخ ۱۳۹۰/۵/۲۴ برگزار شد و از بانک مرکزی جهت انجام مراحل ثبت بانک در تاریخ ۱۳۹۰/۱۱/۱۱ مجوز گرفت.

۵. در تاریخ ۱۳۹۱/۵/۲۶ بانک قرض‌الحسنه رسالت مجوز شروع فعالیت را از بانک مرکزی دریافت کرد.

براساس اساسنامه بانک رسالت، اشخاص حقوقی غیربانکی که بخشی از سرمایه و یا سهام آنها متعلق به دولت و یا شرکت‌های دولتی بوده و یا تحت مدیریت بخش دولتی قرار دارند، نمی‌توانند در بانک سهام‌دار باشند. همچنین هیچ یک از بانک‌ها اعم از دولتی و غیردولتی و مؤسسات اعتباری نمی‌توانند در هیچ زمان بیش از یک درصد سهام بانک را دارا باشند.[۲]

در طول سال ۱۳۹۲ و در راستای ساماندهی صندوق‌های قرض‌الحسنه، ۳۱ صندوق قرض‌الحسنه در کل کشور با ۱۸۶ شعبه، در بانک قرض‌الحسنه رسالت ادغام شدند. جدول ۴ شامل لیست صندوق‌های ادغامی است:

جدول ۴. عناوین صندوق‌های قرض‌الحسنه ادغام شده در بانک قرض‌الحسنه رسالت

ردیف	نام صندوق	گستره فعالیت	تعداد شعبه
۱	مهر وطن	۲۰ استان	۹۸
۲	تعاون اسلامی رفسنجان	کرمان	۱۴
۳	ندای مهر میهن	۱۰ استان	۲۶
۴	توحید	کرمان	۹
۵	کریمه	استان مرکزی و قم	۶
۶	نصر بناب	آذربایجان شرقی	۴
۷	تعاونی اعتبار بعثت	کرمان	۴
۸	اعتبار فرهنگیان شهرکرد	چهارمحال و بختیاری	۱
۹	اعتماد شهرکرد	چهارمحال و بختیاری	۱
۱۰	امین اسفراین	خراسان شمالی	۱
۱۱	انصار المحسن مشهد الرضا	خراسان رضوی	۱

۱. وب‌سایت رسمی بانک قرض الحسنه رسالت www.rqbank.ir.

۲. تبصره «۳» و «۴» ماده (۵) اساسنامه بانک قرض‌الحسنه رسالت.

ردیف	نام صندوق	گستره فعالیت	تعداد شعبه
۱۲	باقر العلوم شوش	خوزستان	۱
۱۳	باقر العلوم مشهد	خراسان شمالی	۱
۱۴	صادق سرحد	خراسان شمالی	۱
۱۵	قائم آل محمد	زنجان	۱
۱۶	کارگشایان	آذربایجان شرقی	۱
۱۷	مبین آذر	آذربایجان شرقی	۱
۱۸	معلمان تبریز	آذربایجان شرقی	۱
۱۹	میلاد مکریان	آذربایجان غربی	۱
۲۰	موحدین	همدان	۱
۲۱	سورک مازندران	مازندارن	۱
۲۲	پشتیبان آینده کرمان	کرمان	۱
۲۳	الغدیر شهریار	تهران (شهریار)	۱
۲۴	قدس نکا	مازندارن	۱
۲۵	امام خمینی سبزوار	خراسان شمالی	۱
۲۶	عباس ابن علی (فدک)	فارس	۱
۲۷	نسل جوان	کردستان	۱
۲۸	بشارت ایمان	کرمانشاه	۱
۲۹	راهیان نور	کرمان	۱
۳۰	پگاه آینده‌سازان	کرمان	۱
۳۱	منیر آینده‌سازان	کرمان	۱
جمع کل			۱۸۶

مأخذ: گزارش عملکرد بانک قرض‌الحسنه رسالت منتهی به ۲۹ اسفندماه ۱۳۹۲.

در پایان سال ۱۳۹۲، بانک قرض‌الحسنه رسالت دارای ۲۴۴ شعبه فعال و ۲۲۹۵ کارمند در سراسر کشور بوده است. همچنین در این تاریخ، سرمایهٔ بانک رسالت مبلغ ۵۰۰ میلیارد ریال است که ۲۵۰ میلیارد توسط مؤسسین و ۲۵۰ میلیارد دیگر از طریق پذیره‌نویسی تأمین شده است.[۱]

در جدول ۵ ترکیب سهام‌داران بانک قرض‌الحسنه رسالت در پایان سال مالی ۱۳۹۲ درج شده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، اشخاص حقیقی بیش از ۹۰ درصد سهام بانک رسالت را دارا هستند.

۱. صورت‌های مالی حسابرسی نشده بانک قرض‌الحسنه رسالت در تاریخ ۱۳۹۲/۱۲/۲۹.

جدول ۵. ترکیب سهامداران بانک قرض‌الحسنه رسالت

سهامدار بانک	درصد مالکیت
شرکت سرمایه‌گذاری پویش صالحین	۵
بنیاد خیریه فرهنگی صنعتی	۰/۸۸
اشخاص حقیقی(یک درصد و کمتر از آن) بیشتر از ۲۳ هزار نفر	۹۴/۱۲

مأخذ: یادداشت‌های همراه صورت‌های مالی بانک قرض‌الحسنه رسالت برای دوره مالی منتهی به ۲۹ اسفندماه ۱۳۹۳.

۷. سپرده‌ها، تسهیلات و خدمات بانک‌های قرض‌الحسنه[۱]

در این بخش انواع سپرده و تسهیلات و همچنین خدمات ارائه شده توسط بانک‌های قرض‌الحسنه بررسی می‌شود.

۷-۱. انواع سپرده‌ها و تسهیلات

با توجه به وظایف و کارکرد مشابه دو بانک قرض‌الحسنه مهر ایران و رسالت، بخش عمده فعالیت‌های این دو بانک در قالب فرآیندهای مشابه دنبال می‌شود که در ادامه تشریح می‌شود. منابع بانک‌های قرض‌الحسنه از طریق افتتاح حساب‌های قرض‌الحسنه جاری و پس‌انداز تأمین می‌شود. این منابع برای پرداخت انواع وام قرض‌الحسنه مورد استفاده قرار می‌گیرد.

شکل۲. فرآیندهای عملیاتی بانک‌های قرض‌الحسنه

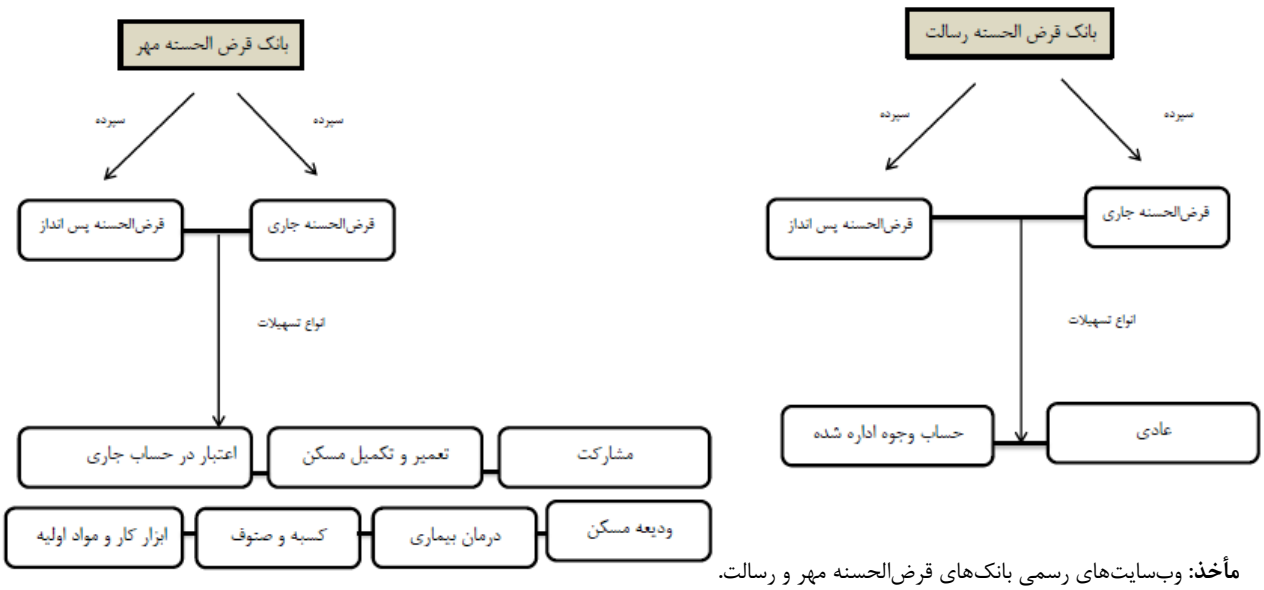

مأخذ: وب‌سایت‌های رسمی بانک‌های قرض‌الحسنه مهر و رسالت.

۱. اطلاعات این بخش برگرفته از وب‌سایت‌های رسمی بانک‌های قرض‌الحسنه مهر و رسالت است.

در بانک قرض‌الحسنه رسالت سه نوع وام قرض‌الحسنه عادی، قرض‌الحسنه ویژه و قرض‌الحسنه وجوه اداره شده ارائه می‌شود. در وام عادی، وام گیرنده علاوه بر اصل وام قرض‌الحسنه سالیانه ۲ درصد به‌عنوان کارمزد پرداخت می‌کند و میانگین مانده حساب پس‌انداز مناسب و ضامن مورد تأیید بانک از شرایط اخذ وام عادی است. وام ویژه، مربوط به ایثارگران است و فاقد کارمزد سالیانه می‌باشد.

وام وجوه اداره شده، مربوط به سازمان‌ها (اشخاص حقوقی) است که حساب خود را نزد بانک رسالت متمرکز کرده‌اند. این سازمان‌ها می‌توانند بر حسب قرارداد ما بین بانک و سازمان برای کارمندان خود اقدام به دریافت وام نمایند که در این حالت کارمزد مورد محاسبه ۱/۵ درصد سالیانه خواهد بود.[۱]

در بانک قرض‌الحسنه مهر نیز انواع مختلفی از وام ارائه می‌شود که به‌شرح زیر است:

۱. **تسهیلات مشارکت**: همانند وام وجوه اداره شده در بانک رسالت است که طی قراردادی به کارکنان سازمان‌ها، نهادها، مؤسسات، شرکت‌ها و کارخانجات دولتی و خصوصی پرداخت می‌گردد.

۲. **تسهیلات ابزار کار و مواد اولیه**: این وام برای تأمین سرمایه در گردش واحدهای تولیدی، خدماتی، کشاورزی صنعتی و معدنی تعیین شده است.

۳. **تسهیلات اعتبار در حساب جاری**: دارندگان حساب قرض‌الحسنه جاری فعال در بانک می‌توانند با عقد قرارداد قرض‌الحسنه از این نوع وام بهره‌مند گردند.

۴. **تسهیلات ودیعه مسکن**: برای تأمین هزینه ودیعه اجاره واحد مسکونی پرداخت می‌گردد.

۵. **تسهیلات تعمیر و تکمیل مسکن**: جهت تأمین هزینه‌های تعمیر و تکمیل واحد مسکونی است.

۶. **تسهیلات درمان بیماری**: در راستای تأمین هزینه‌های درمانی و بیمارستانی مورد نیاز افراد.

۷. **تسهیلات کسبه و صنوف**: کاربرد آن برای رفع نیازهای اولیه صنوف و کسبه جهت خرید وسایل مورد نیاز است.

از سوی دیگر، انواع خدماتی که بانک‌های قرض‌الحسنه ارائه می‌کنند به‌شرح زیر است (البته بسیاری از این خدمات، مواردی است که توسط سایر بانک‌ها نیز ارائه می‌شود):

افتتاح انواع حساب‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز و جاری و صدور انواع کارت‌های بانکی قرض‌الحسنه، اعطای وام قرض‌الحسنه به اشخاص واجد شرایط، تحصیل قرض‌الحسنه از خارج از کشور، نقل و انتقال وجوه ارزی و ریالی، صدور انواع چک‌های بانکی تضمینی و پذیرش انواع چک‌های تضمینی صادره توسط سایر بانک‌ها، اجاره دادن صندوق امانات، قبول امانات، نگهداری هرگونه اوراق بهادار و سایر اشیا و اموال، قبول سپرده قرض‌الحسنه مسکوکات طلا و اعطای وام قرض‌الحسنه

۱. سایت رسمی بانک قرض‌الحسنه رسالت.

مسکوک، ارائه خدمات متعارف مشابه عملکرد سایر بانک‌ها ازجمله خدمات حقوق و دستمزد، خدمات پرداخت مالیات و غیره تأسیس و گسترش شبکه بانک در داخل و خارج از کشور و مناطق آزاد تجاری و صنعتی در قالب عقد قرض‌الحسنه، قبول نمایندگی مؤسسه‌های پولی و بانکی داخل و خارج از کشور پس از اخذ مجوزهای لازم از بانک مرکزی و... .[۱]

۲-۷. نقد فرآیند سپرده‌گیری و تسهیلات‌دهی بانک‌های قرض‌الحسنه

پرواضح است که فعالیت قرض‌الحسنه یک سنت الهی محسوب گردیده و هدف از آن دستگیری از نیازمندان از طریق کمک مالی است، بنابراین شناسایی نیازمندان واقعی جامعه و دستگیری از آنان (به‌خصوص جوانان) گامی مهم در این رابطه است. اما بر اساس پژوهش میدانی محقق، اقداماتی اساسی، هدفمند و مؤثر از سوی بانک‌های قرض‌الحسنه (با توجه به رسالت و اهداف بانک‌های قرض‌الحسنه در مقایسه با بانک‌های دیگر) در راستای شناسایی نیازمندان واقعی جامعه و اعطای وام قرض‌الحسنه به آنان صورت نپذیرفته است و اعطای وام در این بانک‌ها مبتنی بر سپرده‌گذاری افراد برای مدت مشخص نزد بانک صورت می‌گیرد.

به بیان دیگر، هرچند در قراردادهای حقوقی، اعطای تسهیلات مشروط به سپرده گذاری برای مدت معین نشده و این امر شبهه ربوی بودن وام‌ها را برطرف می‌کند، اما بانک‌های قرض‌الحسنه در عمل تنها به افرادی وام قرض‌الحسنه اعطا می‌کنند که برای مدتی اقدام به سپرده گذاری نزد بانک نموده باشند. حتی در موارد متعدد مشاهده می‌شود که میزان وام اعطایی به متقاضیان و مدت بازپرداخت آنها، به‌عنوان تابعی از مدت زمان و مقدار سپرده‌گذاری نزد بانک محاسبه می‌گردد.

نکته دیگری که در این خصوص نیاز به توجه جدی دارد، چگونگی استفاده بانک‌های قرض‌الحسنه از سپرده‌های قرض‌الحسنه مردمی است. بانک قرض‌الحسنه مهر بخش عمده سپرده‌های خود را صرف خرید اوراق مشارکت کرده است. همچنین مشاهدات میدانی محقق نشان می‌دهد این بانک بیش از آنکه در راستای اعطای وام به جوانان و اقشار نیازمند جامعه فعالیت کند، عمده وام‌های قرض‌الحسنه را در اختیار کارمندان سازمان‌ها و نهادهای حقوقی قرار می‌دهد.

---

۱. سایت رسمی بانک قرض‌الحسنه مهر ایران.

۸. بررسی برخی شاخص‌های عملکردی بانک‌های قرض‌الحسنه و مقایسه آن با سایر بانک‌های دولتی و خصوصی

عملکرد بانک‌های قرض‌الحسنه مهر ایران و رسالت در مقایسه با بانک‌های دولتی، خصوصی شده و خصوصی منتخب، در جدول ۶ خلاصه شده است. شاخص‌های مالی و عملیاتی که مبنای مقایسه قرار گرفته‌اند عبارتند از: سرمایه، دارایی، بدهی کل، سود، درآمدهای عملیاتی، هزینه کل، تعداد شعب، تعداد کارکنان، حجم سپرده دیداری و قرض‌الحسنه پس‌انداز، حجم وام قرض‌الحسنه و نسبت وام به سپرده قرض‌الحسنه. لازم به ذکر است که مقایسه بانک‌های قرض‌الحسنه با سایر بانک‌ها، باید با توجه به مأموریت‌های اصلی این بانک‌ها صورت گیرد و لذا برای چنین مقایسه‌ای، استفاده از همه شاخص‌های بانکی مناسب نیست. تفصیل این مطلب در بخش بعد ارائه خواهد شد.

جدول ۶. عملکرد بانک‌های قرض‌الحسنه و بانک‌های منتخب در برخی شاخص‌های عملکردی در پایان اسفندماه ۱۳۹۲

(میلیارد ریال)

عنوان	قرض‌الحسنه مهر	قرض‌الحسنه رسالت	سپه	تجارت	ملت	پارسیان	سینا
سرمایه	۱۵۰۰۰	۵۰۰	۷۲۱۲۰	۱۷۵۰۰	۳۳۱۰۰	۱۳۲۰۰	۶۰۰۰
دارایی	۳۷۹۳۹	۳۵۰۶۳	۵۳۴۷۷۳	۸۴۰۷۲۶	۱۳۹۰۴۱۸	۴۷۲۱۰۱	۱۲۲۹۸۰
مجموع بدهی	۲۲۵۸۸	۳۴۶۰۲	۴۶۲۶۵۳	۸۲۳۲۲۶	۱۳۵۷۳۱۸	۴۵۸۹۰۱	۱۱۶۹۸۰
سود خالص	۱۸۳۱	-۵۳	۱۱۶۵۲	۹۹۳۱	۲۱۹۷۸	۱۳۲۰۰	۴۸۴۱
درآمدهای عملیاتی	۳۲۳۲	۹۹۶	۱۹۵۱۰	۵۷۸۹۱	۷۲۹۷۷	۱۷۴۸۸	۷۵۷۳
تعداد کارکنان	۲۶۳۳	۲۲۹۵	۱۶۵۱۵	۲۳۵۹۰	۲۷۷۹۰	۵۵۲۰	۲۴۲۰
هزینه کل	۱۲۷۶	۱۰۴۹	۱۴۷۰۹	۴۵۵۵۷	۴۸۶۸۶	۸۳۹۳	۲۴۰۴
تعداد شعب	۵۳۴	۲۴۴	۱۶۹۹	۱۸۲۸	۱۶۳۷	۲۹۴	۱۶۱
سپرده قرض‌الحسنه پس‌انداز	۱۲۴۹۷	۲۰۰۶۰	۱۳۴۸۶	۲۸۰۵۰	۴۲۱۴۲	۱۶۱۷	-
سپرده قرض‌الحسنه دیداری	۸۷۶۰	۴۸۸۱	۴۱۷۶۵	۱۰۳۰۵	۱۴۹۱۰۷	۷۳۸۳	-
کل سپرده‌های قرض‌الحسنه	۲۱۲۵۷	۲۴۹۴۱	۵۵۲۵۱	۳۸۳۵۵	۱۹۱۲۴۹	۹۰۰۰	-
وام قرض‌الحسنه	۱۸۵۶۳	۲۴۷۲۱	-	۲۱۱۸۳	۳۴۰۹۸	۱۵۶۹	-
نسبت کل وام بر کل سپرده‌ها	۰/۸۷	۰/۹۹	-	۰/۵۵	۰/۱۸	۰/۱۷	-

مأخذ: صورت‌های مالی حسابرسی شده بانک‌ها در سال ۱۳۹۲.

۱-۸. مقایسه عملکرد بانک قرض‌الحسنه مهر ایران و رسالت

۱. سرمایه بانک قرض‌الحسنه مهر ایران حدود ۳۰ برابر بانک قرض‌الحسنه رسالت است. سرمایه بانک قرض‌الحسنه رسالت، برابر مقدار سرمایه اولیه مورد نیاز برای تأسیس بانک قرض‌الحسنه است.

۲. تعداد شعب بانک قرض‌الحسنه مهر حدود ۲/۲ برابر شعب بانک قرض‌الحسنه رسالت و تعداد کارکنان این بانک حدود ۱/۱۵ برابر بانک قرض‌الحسنه رسالت است.

۳. حجم سپرده‌ها و وام در بانک قرض‌الحسنه رسالت به‌ترتیب ۱/۱۷ و ۱/۳۳ برابر حجم سپرده‌ها و وام در بانک قرض‌الحسنه مهر ایران است.

۴. حجم سپرده‌های دیداری بانک قرض‌الحسنه مهر حدود ۱/۸ برابر بانک قرض‌الحسنه رسالت است، در حالی که حجم سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز در این بانک حدود ۰/۶۲ بانک قرض‌الحسنه رسالت می‌باشد.

۵. نسبت حجم وام به حجم سپرده‌ها در بانک قرض‌الحسنه رسالت بیش از بانک قرض‌الحسنه مهر و حدود ۱۰۰ درصد است.

۶. درآمدهای عملیاتی و به‌تبع آن سود خالص در بانک قرض‌الحسنه مهر ایران، به شکل معناداری بیش از بانک قرض‌الحسنه رسالت است.

۷. نسبت کل سپرده‌های قرض‌الحسنه به تعداد شعب در بانک‌های قرض‌الحسنه مهر و رسالت به ترتیب برابر۳۹/۸۱ و ۱۰۲/۲۲ و نسبت کل وام‌های قرض‌الحسنه به تعداد شعب در بانک‌های قرض‌الحسنه مهر و رسالت به‌ترتیب برابر۳۴/۷۶ و ۱۰۱/۳۲ است. بنابراین بانک قرض‌الحسنه رسالت در استفاده از شعب خود در مقایسه با بانک قرض‌الحسنه مهر عملکرد مناسبی در جذب سپرده و اعطای وام داشته است.

۸. نسبت کل وام به سپرده‌ها در بانک قرض‌الحسنه مهر ۸۷ درصد و در بانک قرض‌الحسنه رسالت ۹۹ درصد است که بیانگر عملکرد مناسب بانک قرض‌الحسنه مهر در این زمینه است. البته بالا بودن این نسبت در بانک قرض‌الحسنه رسالت، ریشه در ادغام صندوق‌های قرض‌الحسنه ناکارآمد در این بانک دارد و تحت نظارت بانک مرکزی صورت گرفته است.

۹. نسبت کفایت سرمایه در بانک قرض‌الحسنه مهر بسیار مناسب‌تر از بانک قرض‌الحسنه رسالت است که در بخش مربوط به آن تحلیل خواهد شد.

ملاحظه می‌شود علیرغم آنکه تعداد شعب بانک قرض‌الحسنه مهر ایران بیش از دو برابر بانک قرض‌الحسنه رسالت و سرمایه آن نیز ۳۰ برابر بانک قرض‌الحسنه رسالت است، عملکرد بانک قرض‌الحسنه رسالت در جذب سپرده و اعطای وام قرض‌الحسنه موفق‌تر از بانک مهر قرض‌الحسنه ایران بوده است. البته یکی از علل عملکرد بهتر بانک قرض‌الحسنه رسالت در جذب منابع را می‌توان در

سابقه فعالیت این بانک به‌عنوان صندوق قرض‌الحسنه و نیز ادغام سایر صندوق‌های قرض‌الحسنه در آن دانست. توضیح آنکه صندوق‌های قرض‌الحسنه از یک سو به‌دلیل امکان جذب سپرده منحصراً از طریق حساب‌های پس‌انداز و از سوی دیگر به‌دلیل پرداخت تسهیلات تعهدی (پرداخت تسهیلات منوط به سپرده‌گذاری)، موفق به جذب مقدار زیادی سپرده پس‌انداز شده‌اند. ادغام این صندوق‌ها در بانک قرض‌الحسنه رسالت، موجب شده است تا عملکرد این بانک در جذب سپرده مناسب باشد.

با توجه به حجم سپرده‌های دیداری و پس‌انداز دو بانک، می‌توان گفت بانک قرض‌الحسنه رسالت در جذب سپرده پس‌انداز موفق‌تر از بانک قرض‌الحسنه مهر عمل کرده است، لکن تمرکز بانک قرض‌الحسنه مهر بر جذب سپرده دیداری بوده است. همچنین پایین بودن درآمدهای عملیاتی و سود خالص در بانک قرض‌الحسنه رسالت، ریشه در پایین بودن کامزدهای دریافتی در این بانک دارد که نشان می‌دهد فعالیت این بانک واقعاً غیرانتفاعی است و این گونه هم باید باشد.

۹. بررسی برخی نسبت‌های مالی در بانک‌های قرض‌الحسنه و مقایسه آن با سایر بانک‌های دولتی و خصوصی

یکی از ابزارهای که برای بررسی عملکرد مالی بانک‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد، نسبت‌های مالی است. برخی از مهمترین نسبت‌های مالی که نشانگر وضعیت مالی و عملیاتی بانک‌های قرض‌الحسنه است، در جدول ۷ ارائه شده است. به منظور امکان ارزیابی بهتر عملکرد این دو بانک، همین نسبت‌ها برای بانک‌های سپه (به‌عنوان یک بانک دولتی)، تجارت و ملت (به عنوان دو بانک خصوصی شده)، پارسیان و سینا (به‌عنوان دو بانک خصوصی) نیز محاسبه شده است. البته همان‌طور که بیان شد، مقایسه بانک‌های قرض‌الحسنه با سایر بانک‌ها باید با توجه به مأموریت‌های اصلی این بانک‌ها صورت گیرد و لذا برای چنین مقایسه‌ای، استفاده از همه شاخص‌های بانکی مناسب نیست. این ملاحظه در بررسی هریک از نسبت‌های مالی مذکور مد نظر قرار گرفته است.

جدول ۷. عملکرد بانک‌های قرض‌الحسنه و بانک‌های منتخب در مهمترین نسبت‌های مالی در پایان اسفندماه ۱۳۹۲

بانک	نسبت دارایی جاری بر کل دارایی‌ها (نسبت نقدینگی)	بازده حقوق صاحبان سهام (نسبت سودآوری)	نسبت سود خالص بر جمع هزینه‌ها (نسبت کارآیی)	نسبت کل بدهی بر کل‌دارایی (نسبت بدهی)	نسبت وام به سپرده‌های قرض‌الحسنه	نسبت کفایت سرمایه	نسبت مطالبات غیرجاری	نسبت دارایی ثابت به حقوق صاحبان سهام
قرض‌الحسنه مهر	۰/۸۵	۰/۱۲	۱/۳۱	۰/۶	۰/۸۷	۴۵/۴	۱/۱	۲۰/۸
قرض‌الحسنه رسالت	۰/۹۸	-۰/۱۱	-۰/۰۵	۰/۹۹	۰/۹۹	۲/۷۶	۲/۵	۱۴۷
سپه	۰/۶۶	۰/۱۴	۰/۵۵	۰/۸۷		۲/۸	۱۶/۰	۳۱۱
تجارت	۰/۸۹	۰/۲۱	۰/۲۲	۰/۹۸	۰/۵۵	۶/۲	۲۲/۲	۷۸/۴
ملت	۰/۸۶	۰/۲۸	۰/۴۵	۰/۹۸	۰/۱۸	۳/۳	۸/۰	۹۲
پارسیان	۰/۸۷	۰/۴۶	۱/۵۷	۰/۹۷	۰/۱۷	۹/۷	۴۹/۳	۲۹/۸
سینا	۰/۸۹	۰/۴۱	۲/۰۱	۰/۹۵		۸/۹	۱۳/۳	۵۸/۶

مآخذ: صورت‌های مالی حسابرسی شده بانک‌ها در سال ۱۳۹۲ و گزارش «درآمدی بر وضعیت بانک‌های کشور در پایان سال ۱۳۹۲»، بانک مرکزی و محاسبات محقق.

۱-۹. نسبت نقدینگی

نسبت‌های نقدینگی توانایی بانک را در واریز بدهی‌های کوتاه‌مدت اندازه‌گیری می‌کند و به روش‌های مختلفی محاسبه می‌شود که در این مطالعه، برای‌اندازه‌گیری نسبت نقدینگی از نسبت دارایی‌های جاری[1] بر کل دارایی‌ها استفاده شده است.

همان‌گونه که در نمودار زیر ملاحظه می‌شود، همه بانک‌های مورد بررسی، بجز بانک سپه دارای نسبت نقدینگی بالای ۸۰ درصد هستند. نسبت نقدینگی بانک قرض‌الحسنه رسالت بیشترین مقدار در میان بانک‌های مورد بررسی است (برابر ۰/۹۸). این مسئله نشانگر آن است که بانک قرض‌الحسنه رسالت از قدرت نقدینگی مناسبی به منظور تسویه بدهی‌های کوتاه‌مدت برخوردار است. بانک قرض‌الحسنه مهر دارای نسبت نقدینگی برابر ۰/۸۵ است. پایین‌تر بودن نسبت نقدینگی در این بانک نسبت به بانک قرض‌الحسنه رسالت، ریشه در بالا بودن حجم دارایی‌های ثابت (به‌دلیل تعدد شعب) در بانک قرض‌الحسنه مهر دارد.

۱. در صورت‌های مالی بانک‌ها، موجودی نقد، مطالبات از بانک مرکزی و سایر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، تسهیلات اعطایی زیر یک سال، سایر حساب‌های دریافتی و اوراق مشارکت جز دارایی‌های جاری به شمار می‌رود.

نمودار ۳. وضعیت نسبت دارایی جاری بر کل دارایی‌ها (نسبت نقدینگی)
در بانک‌های مورد بررسی در پایان سال ۱۳۹۲

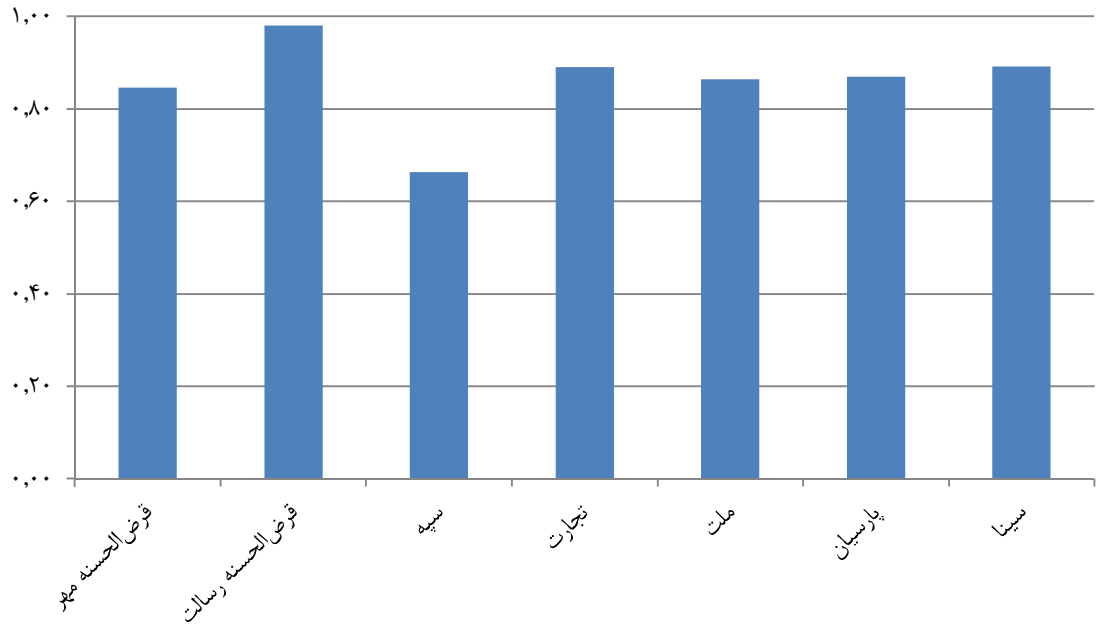

۲-۹. نسبت سودآوری

نسبت‌های سودآوری میزان موفقیت بانک را درکسب سود از طریق درآمدهای مشاع و غیرمشاع مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. از میان شاخص‌های معرف نسبت سودآوری از نسبت بازده حقوق صاحبان سهام[1] (نسبت سود خالص بر حقوق صاحبان سهام) استفاده شده است. بانک‌های خصوصی پارسیان و سینا با نسبت‌های به‌ترتیب برابر ۰/۴۶ و ۰/۴۱ دارای بیشترین بازده حقوق صاحبان سهام و دو بانک قرض‌الحسنه مهر و رسالت با نسبت‌های برابر ۰/۱۲ و (۰/۱۱-) دارای کمترین نسبت بازده حقوق صاحبان سهام در بین بانک‌های مورد بررسی می‌باشند (نمودار ۳).

پرواضح است، با توجه به چارچوب خاص بانک‌های قرض‌الحسنه، سودآوری در این بانک‌ها جزء اهداف بانک محسوب نمی‌شود و لذا کم بودن نسبت سودآوری در این بانک‌ها نه تنها نشان‌دهنده عملکرد ضعیف آنها نیست، بلکه هرچه این نسبت کمتر باشد، نشانگر عملکرد مناسب‌تر بانک در جهت اهداف تشکیل آن است. در واقع از آنجا که بانک قرض‌الحسنه رسالت دارای مسئولیت اجتماعی است، باید هدف آن در بلندمدت رسیدن به نقطه سر به سر در هزینه و درآمد باشد، ولی با توجه به اینکه تقریباً یک‌سال از تأسیس این بانک می‌گذرد، عمدتاً دو علت باعث ایجاد یک جریان منفی در صورت سود و زیان این بانک شده است، یکی وجود هزینه‌های بالای راه‌اندازی و ایجاد زیرساخت‌های لازم

1. Return on Equity (ROA)

برای یکپارچگی و تبدیل شدن به بانک و دیگری ساماندهی و تجمیع صندوق‌های قرض‌الحسنه (که عمدتاً در جدول ۵ ذکر شد) عمدتاً بار مالی منفی بر دوش این بانک گذاشته‌اند؛ لذا انتظار این است که به مرور و با رشد منابع و درآمدهای بانک و با ساماندهی کامل این صندوق‌ها به تدریج خود را به نقطه سر به سر مورد هدف برسانند.[۱] لذا مدیریت مالی این بانک باید به گونه‌ای صورت گیرد که بانک به مرز زیان‌دهی نرسد. همچنین بانک قرض‌الحسنه مهر باید با کاهش کارمزد دریافتی و همچنین اصلاح روش درآمدزایی (کاهش سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت و افزایش وام پرداختی)، نسبت به کاهش سود خالص خود اقدام کند.

با تحلیل صورت‌های مالی دو بانک قرض‌الحسنه می‌توان دریافت، درآمد عمده بانک قرض‌الحسنه مهر ایران از طریق اوراق مشارکت تأمین شده است، ولی سهم عمده‌ای از درآمد بانک قرض‌الحسنه رسالت از طریق کارمزد وام اعطایی حاصل شده است.[۲] بنابراین فعالیت اصلی بانک قرض‌الحسنه رسالت در اعطای وام قرض‌الحسنه متمرکز است، ولی عمده درآمد بانک قرض‌الحسنه مهر در تأمین مالی از طرق غیر از قرض‌الحسنه حاصل شده است. بالا بودن نسبت سودآوری در بانک قرض‌الحسنه مهر در مقایسه با بانک قرض‌الحسنه رسالت، به‌دلیل بالا بودن سود اوراق مشارکت در این بانک است.

نمودار ۴. وضعیت بازده حقوق صاحبان سهام (نسبت سودآوری)
در بانک‌های مورد بررسی در پایان سال ۱۳۹۲

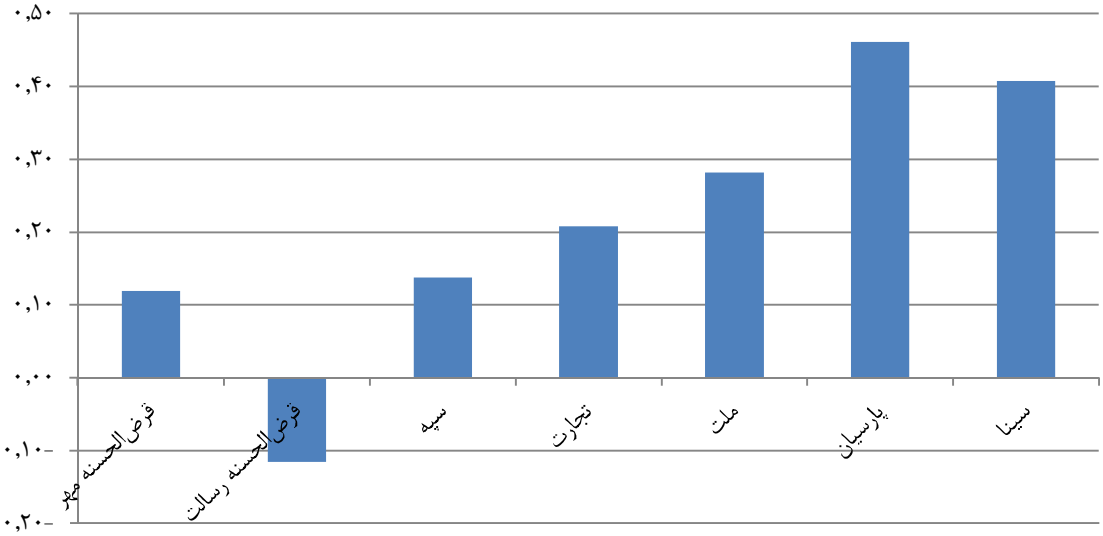

۱. جلسه با مدیر عامل بانک قرض الحسنه رسالت در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در مورخ ۹۳/۱۱/۲۸.

۲. با توجه به صورت‌های سود و زیان بانک‌های قرض‌الحسنه در سال ۱۳۹۲، ۶۵ درصد درآمد بانک مهر از سود ناشی از اوراق مشارکت تأمین شده است در حالی که ۷۶ درصد درآمد بانک قرض‌الحسنه رسالت از کارمزد دریافتی از وام اعطایی بوده است.

۳-۹. نسبت کارآیی

نسبت‌های کارآیی درجه کارآیی شرکت را در استفاده مؤثر از منابع تعیین می‌کند. شاخص‌های ارزیابی نسبت کارآیی در بانک عبارتند از:[۱] دوره وصول مطالبات (گردش مطالبات تقسیم بر ۳۶۵)، رشد سود قبل از کسر مالیات نسبت به سال گذشته، رشد سود عملیاتی نسبت به سال گذشته و نسبت سود بر جمع هزینه‌ها.

در این مطالعه برای‌اندازه‌گیری نسبت کارآیی از نسبت سود خالص بر جمع هزینه‌ها استفاده شده است. بانک‌های سینا، پارسیان و قرض‌الحسنه مهر به‌ترتیب با ۲/۰۱، ۱/۵۷ و ۱/۳۱ دارای بیشترین نسبت کارآیی و بانک قرض‌الحسنه رسالت با نسبت کارآیی برابر (۰/۰۵-) دارای کمترین نسبت در بین بانک‌های مورد بررسی هستند (نمودار ۵). با توجه به اهداف تشکیل بانک‌های قرض‌الحسنه، باید توجه داشت که بالا بودن این نسبت در بانک‌های قرض‌الحسنه لزوماً به معنای عملکرد بهتر بانک نیست. دلیل بالا بودن این نسبت در بانک قرض‌الحسنه مهر، درآمد ناشی از اوراق مشارکت (اموری خارج از وظیفه اصلی بانک قرض‌الحسنه) است. همچنین باید توجه داشت که این نسبت، حتی برای بانک‌های قرض‌الحسنه نباید منفی باشد که از این جهت، بانک قرض‌الحسنه رسالت عملکردی پایین‌تر از حد مطلوب داشته است.

نمودار ۵. وضعیت نسبت سود خالص بر جمع هزینه‌ها (نسبت کارآیی)
در بانک‌های مورد بررسی در پایان سال ۱۳۹۲

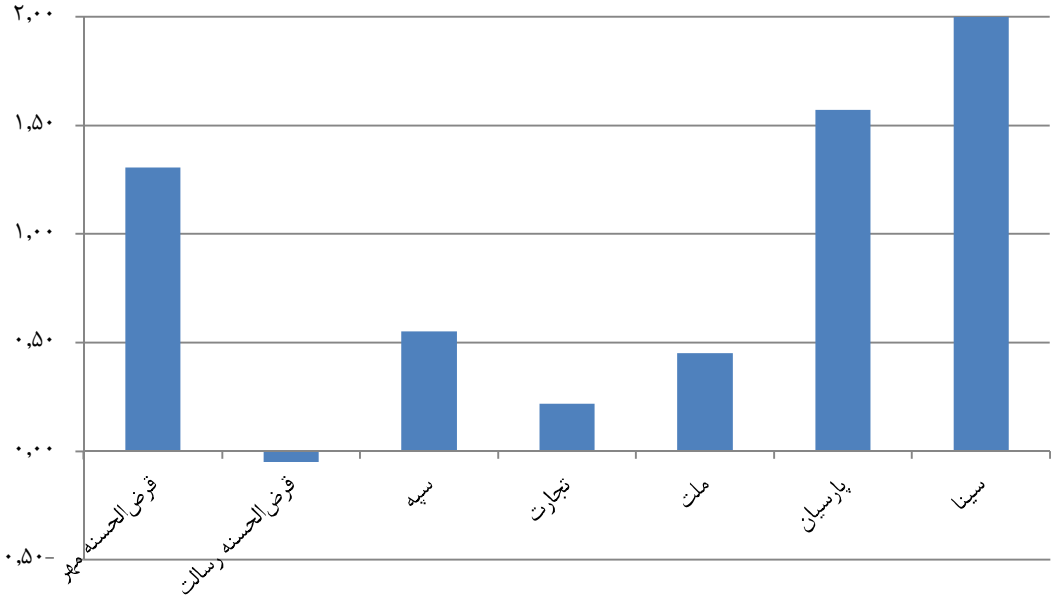

۱. اکبری، ۱۳۸۵.

۴-۹. نسبت اهرمی

نسبت‌های اهرمی، توانایی و میزان تأمین نیازهای مالی بانک را از طریق ایجاد بدهی نشان می‌دهد. در واقع این نسبت بیانگر این است که بانک تا چه حد نیازهای مالی خود را از منابع دیگران تأمین کرده است و با نسبت‌های زیراندازه‌گیری می‌گردد: نسبت مالکانه (حقوق صاحبان سهام بر جمع دارایی‌ها)، نسبت بدهی (بدهی‌ها بر جمع دارایی‌ها)، نسبت بدهی بلندمدت (بدهی بلندمدت بر حقوق صاحبان سهام)، نسبت پوشش بدهی (دارایی ثابت بر بدهی بلندمدت)، نسبت پوشش بهره ((مالیات + هزینه بهره + سود خالص) بر (هزینه بهره))، نسبت بدهی (کل بدهی بر حقوق صاحبان سهام).

در این مطالعه از نسبت بدهی (نسبت کل بدهی بر کل‌دارایی) برای ارزیابی نسبت اهرمی استفاده شده است. لازم به ذکر است که نسبت کفایت سرمایه نیز به نوعی بیانگر نسبت اهرمی بانک (با لحاظ ریسک دارایی‌ها) است که به‌طور مستقل مورد بررسی قرار می‌گیرد. بالا بودن نسبت بدهی، به معنی افزایش ریسک بانک است و پایین بودن آن نیز بیانگر عدم استفاده کارآ از منابع مالی سهامداران و یا عدم موفقیت بانک در جذب سپرده می‌باشد.[۱]

بانک قرض‌الحسنه رسالت با نسبت اهرمی برابر ۰/۹۹ بیشترین نسبت بدهی بر دارایی را دارد، زیرا حقوق صاحبان سهام در این بانک‌ها در مقایسه با مجموع سپرده‌ها بسیار پایین است. با توجه به نمودار ۵ بانک قرض‌الحسنه مهر با نسبت بدهی به دارایی معادل (۰/۶)، دارای کمترین نسبت اهرمی در میان بانک‌های مورد بررسی است که به‌نظر می‌رسد ریشه در بالا بودن سرمایه این بانک (به‌دلیل سرمایه اولیه بالا و سهامداری بانک‌های دولتی در این بانک) دارد.

نمودار ۶. وضعیت نسبت کل بدهی بر کل دارایی (نسبت بدهی)
در بانک‌های مورد بررسی در پایان سال ۱۳۹۲

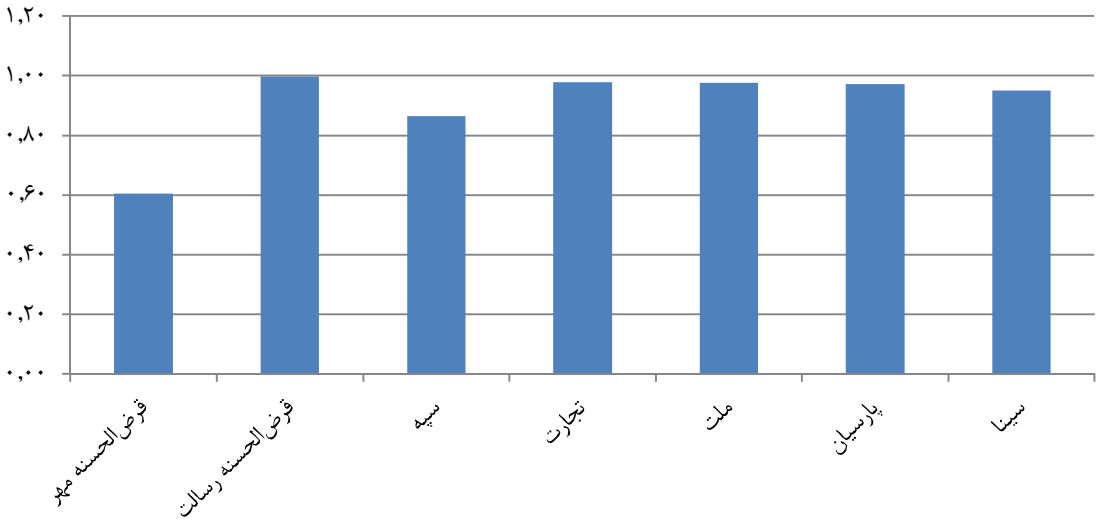

۱. اکبری، ۱۳۸۵.

۵-۹. نسبت وام به سپرده‌های قرض‌الحسنه

در این نسبت، سهمی از سپرده‌های بانک که به وام اختصاص یافته مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. اگر این نسبت بالاتر از میانگین موجود در سیستم بانکی باشد، بیانگر این است که بانک در اعطای اعتبارات در قالب عقود قرض‌الحسنه، مبادله‌ای و مشارکتی عملکرد مناسب‌تری داشته است. از طرف دیگر پایین بودن این نسبت در مقایسه با میانگین سیستم بانکی نیز بیانگر این است که بانک در اعطای اعتبارات فعال نبوده و در واقع به وظیفه واسطه‌گری وجوه به درستی عمل نکرده است.

در سال ۱۳۹۲، در میان بانک‌های مورد بررسی بانک‌های قرض‌الحسنه رسالت و مهر به‌ترتیب با نسبت ۰/۹۹ و ۰/۸۷ بیشترین نسبت از منابع قرض‌الحسنه خود را به وام قرض‌الحسنه اختصاص داده‌اند. با توجه به الزام قانونی تخصیص منابع قرض‌الحسنه به وام قرض‌الحسنه، عملکرد بانک‌های قرض‌الحسنه در این خصوص به وضوح بهتر از سایر بانک‌ها بوده است. باید توجه داشت که با توجه به نرخ ذخیره قانونی سپرده‌های قرض‌الحسنه (که معادل ۱۰ درصد تعیین شده است) و لزوم وجود ذخیره احتیاطی در بانک‌ها، انتظار می‌رود که نسبت وام به تسهیلات در بانک‌های قرض‌الحسنه بیش از ۹۰ درصد نباشد، اما مشاهده می‌شود که بانک قرض‌الحسنه رسالت از این حد عدول کرده است. البته بالا بودن این نسبت در بانک قرض‌الحسنه رسالت، ریشه در ادغام صندوق‌های قرض‌الحسنه ناکارآمد در این بانک دارد و تحت نظارت بانک مرکزی صورت گرفته است.

نمودار ۷. وضعیت نسبت وام به سپرده‌های قرض‌الحسنه
در بانک‌های مورد بررسی در پایان سال ۱۳۹۲

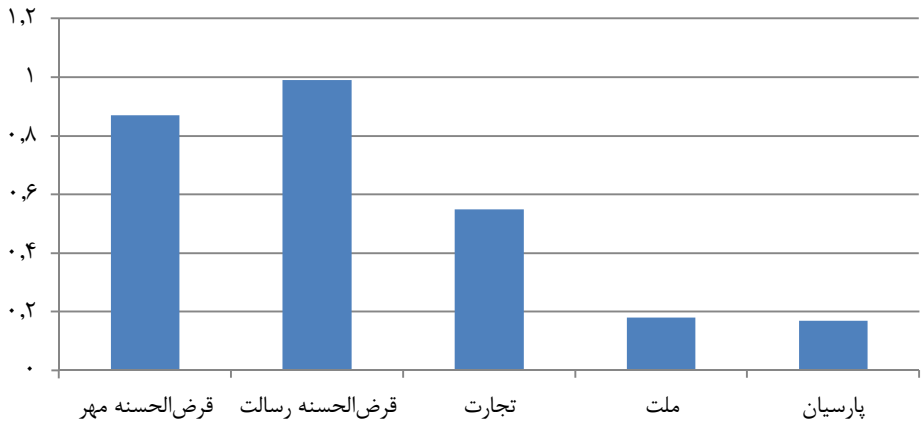

۶-۹. نسبت کفایت سرمایه

نسبت کفایت سرمایه یکی از نسبت‌های سنجش سلامت عملکرد و ثبات مالی بانک‌هاست. به‌طور کلی بانک‌ها باید سرمایه کافی برای پوشش دادن ریسک ناشی از فعالیت‌های خود را داشته و مراقب باشند که آسیب‌های وارده به سپرده‌گذاران منتقل نشود. برای دستیابی به این هدف، بانک‌ها باید از حداقل میزان سرمایه مطلوب برای پوشش ریسک‌های عملیاتی خود برخوردار باشند.[۱] نسبت کفایت سرمایه بانک از تقسیم سرمایه پایه بانک بر دارایی‌های موزون شده به ریسک به دست می‌آید. طبق مقررات بانک مرکزی، این نسبت در بانک‌ها باید حداقل ۸ درصد باشد.[۲]

نمودار۸. وضعیت نسبت کفایت سرمایه در بانک‌های مورد بررسی در پایان سال ۱۳۹۲

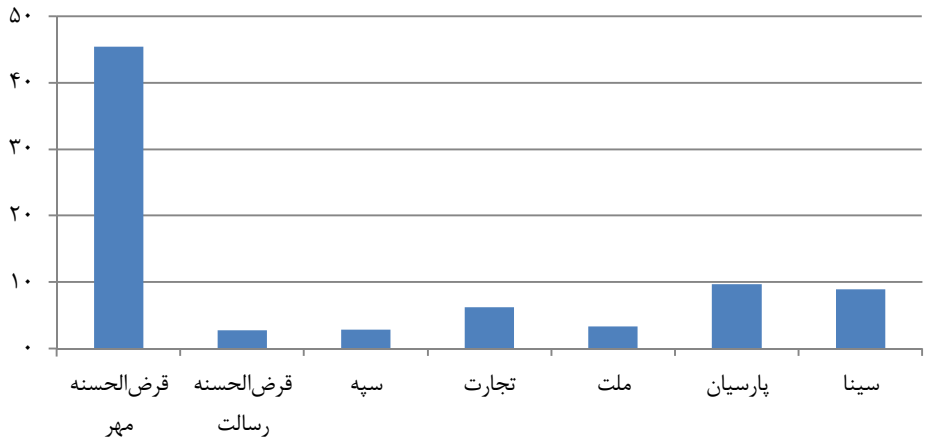

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود در بین بانک‌های مورد بررسی نسبت کفایت سرمایه برای بانک قرض‌الحسنه مهر بیشترین و برای بانک قرض‌الحسنه رسالت در کمترین مقدار است. نسبت کفایت سرمایه در بانک‌های قرض‌الحسنه مهر ایران و رسالت در پایان سال ۱۳۹۲ به‌ترتیب ۴۵/۴ و ۲/۷۶ درصد بوده است، در حالی‌که بانک مرکزی حداقل نسبت کفایت سرمایه را ۸ درصد اعلام کرده است. بالا بودن این نسبت در بانک قرض‌الحسنه مهر ایران، از یک سو به‌دلیل سرمایه اولیه بالا و ازسوی دیگر حجم زیاد دارایی‌های با ریسک پایین این بانک است (بخش قابل توجهی از دارایی‌های بانک قرض‌الحسنه مهر ایران به خرید اوراق مشارکت دولت اختصاص یافته است). کم بودن این نسبت برای بانک قرض‌الحسنه رسالت نیز از یک سو ناشی از سرمایه اولیه پایین این بانک و از سوی دیگر حجم زیاد وام‌های اعطایی این بانک بوده است. البته نسبت کفایت سرمایه در بانک قرض‌الحسنه رسالت، مشابه بانک‌های دیگری نظیر سپه (با نسبت کفایت سرمایه ۲/۸) و ملت (با نسبت کفایت سرمایه ۳/۳) می‌باشد که باید با برنامه‌ریزی بهتر و عملکرد مناسب‌تر بهبود یابد.

---

۱. پرویزیان، ۱۳۹۱.

۲. «آیین‌نامه کفایت سرمایه» ، مصوب ۱۳۸۲/۱۱/۲۵ شورای پول و اعتبار، بخشنامه شماره ۱۹۶۶ بانک مرکزی.

۷-۹. نسبت دارایی‌های ثابت

در تاریخ ۱۳۸۹/۱۰/۲۰ شورای پول و اعتبار «مانده خالص‌دارایی‌های ثابت به علاوه وثایق تملیکی به حقوق صاحبان سهام پس از کسر سود انباشته و سود قطعی نشده» را به میزان ۷۰ درصد مقرر نمود و سپس آن شورا مقرره یاد شده را بدین شرح اصلاح نمود که «نسبت مانده خالص‌دارایی‌های ثابت به حقوق صاحبان سهام پس از کسر سود انباشته و سود قطعی نشده» از ۷۰ درصد به ۳۰ درصد کاهش می‌یابد[1]. دلیل این مقرره بر این مبنا بود که جهت ایفای هر چه مؤثرتر و کارآتر رسالت بانک‌ها یعنی واسطه‌گری وجوه، باید مؤسسه اعتباری منابع مالی لازم برای خرید دارایی‌های ثابت جهت راه‌اندازی و ادامه فعالیت را صرفاً از محل منابع مالکان تأمین نموده و منابع سپرده‌گذاران را در این فرآیند دخیل ننماید.

نمودار ۹. نسبت دارایی‌های ثابت به حقوق صاحبان سهام پس از کسر سود انباشته و سود قطعی نشده در بانک‌های مورد بررسی در پایان سال ۱۳۹۲

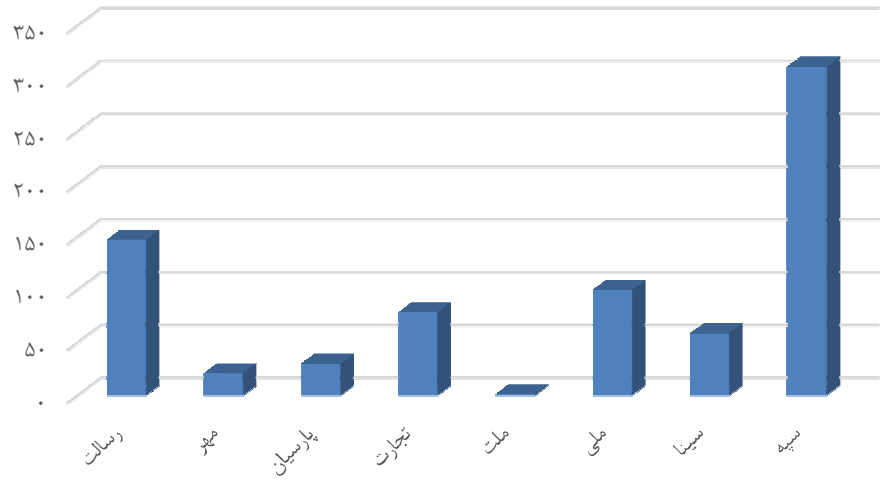

براساس نمودار فوق، نسبت‌دارایی‌های ثابت به حقوق صاحبان سهام در بانک‌های سپه و قرض‌الحسنه رسالت بالاترین مقدار و در بانک‌های قرض‌الحسنه مهر و ملت در پایین‌ترین حد خود بوده است. بانک قرض‌الحسنه رسالت و مهر ایران، به‌ترتیب دارای نسبت دارایی‌های ثابت به حقوق صاحبان سهام ۲۰/۸ و ۱۴۷ درصد بوده‌اند، در حالی که حد مجاز برای این نسبت، ۳۰ درصد است. بالا بودن این نسبت در بانک قرض‌الحسنه رسالت از یک سو ناشی از سرمایه اولیه پایین این بانک و از سوی دیگر به‌دلیل ادغام صندوق‌های قرض‌الحسنه در این بانک (به همراه کلیه دارایی‌های ثابت پیشین خود) است. پایین بودن این نسبت در بانک قرض‌الحسنه مهر ایران نیز ریشه در سرمایه اولیه بالای این بانک دارد.

---

۱. گزارش «درآمدی بر وضعیت بانک‌های کشور در پایان سال ۱۳۹۲» بانک مرکزی.

۸-۹. نسبت مطالبات غیرجاری

مطالبات غیرجاری معضلی است که طی سال‌های اخیر گریبانگیر نظام بانکی کشور بوده است. با توجه به گزارشات بانک مرکزی، **وضعیت بانک‌های قرض‌الحسنه در خصوص مطالبات غیرجاری به مراتب بهتر از سایر بانک‌ها بوده است**. همان‌گونه که نمودار ۱۰ ملاحظه می‌شود، از میان بانک‌های مورد بررسی، بانک‌های پارسیان و تجارت دارای بیشترین و بانک‌های قرض‌الحسنه مهر و رسالت دارای کمترین نسبت مطالبات غیرجاری می‌باشند. این امر نشان می‌دهد وام قرض‌الحسنه اعطایی این دو بانک، دارایی ریسک نکول بسیار پایین است. ارزشی بودن سپرده و وام قرض‌الحسنه و نیز پایین بودن میزان این نوع وام نسبت به سایر تسهیلات تجاری از دلایل اصلی پایین بودن معوقات این بانک‌ها عنوان شده است.[۱] می‌توان زمان آغاز به فعالیت و جوان بودن این بانک‌ها را نیز دلیل دیگر مطالبات غیرجاری اندک بانک‌های قرض‌الحسنه دانست.

این نسبت در پایان سال ۱۳۹۲ برای بانک قرض‌الحسنه رسالت ۲/۱۳ درصد و برای بانک قرض‌الحسنه مهر ایران ۰/۸ درصد بوده است. هرچند هر دو بانک مذکور عملکرد مناسبی در این زمینه داشته‌اند، مقایسه این نسبت نشان می‌دهد عملکرد بانک قرض‌الحسنه مهر ایران در اعتبارسنجی مشتریان و وصول مطالبات مناسب‌تر بوده است (این برتری در ازای اعمال شرایط دشوارتر در اعطای وام قرض‌الحسنه به‌دست آمده است).

نمودار ۱۰. وضعیت نسبت مطالبات غیرجاری در بانک‌های مورد بررسی در سال ۱۳۹۲

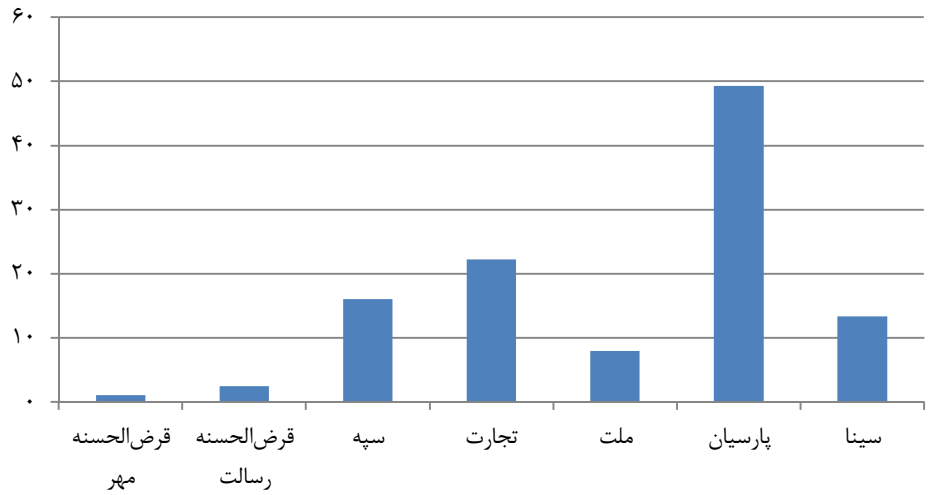

۱. نشست خبری غلامرضا مصطفی‌پور مدیرعامل بانک قرض‌الحسنه مهر ایران در محل وزارت اقتصاد و دارایی.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۱. جهت تخصصی نمودن و گسترش دامنه فعالیت سنت پسندیده قرض‌الحسنه در کشور، دو بانک قرض‌الحسنه مهر ایران (با مالکیت دولتی) و قرض‌الحسنه رسالت (با مالکیت غیردولتی) تأسیس شده‌اند. این بانک‌ها انحصاراً در قالب عقد قرض‌الحسنه به‌صورت حساب پس‌انداز و حساب جاری تجهیز منابع می‌کنند و برخلاف سایر بانک‌ها، افتتاح هر نوع حساب سپرده سرمایه‌گذاری و اعطای سود به سپرده‌ها در بانک‌های قرض‌الحسنه ممنوع است.

۲. با توجه به تسهیلاتی که در بانک‌های قرض‌الحسنه پرداخت می‌گردد شناسایی نیازمندان واقعی جامعه به خصوص قشر جوانان، یکی از الزامات کارکرد مطلوب بانک‌های قرض‌الحسنه است. اما در حال حاضر این امر در بانک‌های مذکور مغفول واقع شده است. در واقع در حال حاضر پرداخت تسهیلات در این بانک ها عملاً منوط به سپرده‌گذاری برای مدتی مشخص نزد بانک است. همچنین در برخی موارد، یکی از الزامات اعطای وام قرض‌الحسنه در حال حاضر، اثبات وابستگی وام‌گیرنده به یک دستگاه دولتی بیان می‌شود.

۳. هدف بانک‌های قرض‌الحسنه، اعطای وام خرد به اقشار نیازمند و سطوح پایین درآمدی جامعه است و این بانک‌ها برای پوشش هزینه‌های خود ناگزیر از دریافت کارمزد می‌باشند. تجربه بانک قرض‌الحسنه رسالت نشان می‌دهد که ممکن است درآمد حاصل از کارمزدهای اخذ شده، کفاف هزینه‌های بانک را ندهد و لذا بانک زیان‌ده گردد یا مانند بانک قرض‌الحسنه مهر ایران، به سمت سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت یا افزایش نرخ کارمزدها روی می‌آورد. به منظور حل این مشکل، رعایت حد متعادلی از کارمزدها لازم است تا بانک‌های قرض‌الحسنه به منظور تضمین سودآوری خود، به سمت سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت که فعالیت اصلی آنها محسوب نمی‌شود، سوق نیابند.

۵. شعب بانک قرض‌الحسنه مهر به‌صورت تقریبی دو برابر بانک قرض‌الحسنه رسالت و سرمایه اولیه این بانک قریب به ۳۰ برابر بانک قرض‌الحسنه رسالت است. با وجود این، بانک قرض‌الحسنه رسالت در مقایسه با بانک قرض‌الحسنه مهر در جذب منابع قرض‌الحسنه موفق‌تر عمل کرده است. البته یکی از علل عملکرد بهتر بانک قرض‌الحسنه رسالت در جذب منابع را می‌توان در سابقه فعالیت این بانک به‌عنوان صندوق قرض‌الحسنه و نیز ادغام سایر صندوق‌های قرض‌الحسنه در آن دانست. توضیح آنکه صندوق‌های قرض‌الحسنه از یک سو به دلیل امکان جذب سپرده منحصراً از طریق حساب‌های پس‌انداز و از سوی دیگر به‌دلیل پرداخت تسهیلات تعهدی (پرداخت تسهیلات منوط به سپرده‌گذاری)، موفق به جذب مقدار زیادی سپرده پس‌انداز شده‌اند. ادغام این صندوق‌ها در بانک قرض‌الحسنه رسالت، موجب شده است تا عملکرد این بانک در جذب سپرده مناسب باشد.

۶. نسبت وام به سپرده‌های قرض‌الحسنه در پایان سال ۱۳۹۲، در بانک قرض‌الحسنه رسالت ۰/۹۹ و در بانک قرض‌الحسنه مهر ۰/۸۷ بوده است. باید توجه داشت که با توجه به نرخ ذخیره قانونی سپرده‌های قرض‌الحسنه (که معادل ۱۰ درصد تعیین شده است) و لزوم وجود ذخیره احتیاطی در بانک‌ها، انتظار می‌رود که نسبت وام به تسهیلات در بانک‌های قرض‌الحسنه بیش از ۹۰ درصد نباشد، اما مشاهده می‌شود که بانک قرض‌الحسنه رسالت از این حد عدول کرده است. البته بالا بودن این نسبت در بانک قرض‌الحسنه رسالت، ریشه در ادغام صندوق‌های قرض‌الحسنه ناکارآمد در این بانک دارد و تحت نظارت بانک مرکزی صورت گرفته است.

۷. با توجه به صورت‌های سود و زیان بانک‌های قرض‌الحسنه، ۷۵ درصد درآمد بانک قرض‌الحسنه مهر از سود ناشی اوراق مشارکت تأمین شده است در حالی که ۶۲ درصد درآمد بانک قرض‌الحسنه رسالت از کارمزد دریافتی از وام اعطایی بوده است. این بدان معناست که درآمد عمده بانک قرض‌الحسنه مهر ایران از طریق اوراق مشارکت تأمین شده است، ولی سهم عمده‌ای از درآمد بانک قرض‌الحسنه رسالت از طریق کارمزد وام اعطایی حاصل شده است. بنابراین فعالیت اصلی بانک قرض‌الحسنه رسالت در اعطای وام قرض‌الحسنه متمرکز است، ولی عمده درآمد بانک قرض‌الحسنه مهر در تأمین مالی از طرق غیر از قرض‌الحسنه حاصل شده است. هرچند بانک قرض‌الحسنه رسالت به لحاظ ایفای نقش اصلی خود در پرداختن به امر قرض‌الحسنه و واسطه‌گری وجوه، موفق‌تر از بانک قرض‌الحسنه مهر عمل کرده است، لکن این بانک به‌دلیل تکیه کامل بر کارمزد خدمات، در سال ۱۳۹۲ زیان‌ده شده است.

۸. بانک قرض‌الحسنه رسالت به‌دلیل نوپا بودن، تعداد شعبات محدود، در اختیار قرارگرفتن صندوق‌های قرض‌الحسنه زیان‌ده و کارمزد پایین، در سال ۱۳۹۲ دچار زیان‌دهی شده است. بنابراین با مدیریت هزینه و گسترش شعبات و یا افزایش کارمزد انتظار می‌رود بانک به سوددهی برسد. زیان‌دهی بانک در دو علت تفسیر شده است: یکی وجود هزینه‌های بالای راه‌اندازی و ایجاد زیرساخت‌های لازم برای یکپارچگی و تبدیل شدن به بانک و دیگری ساماندهی و تجمیع صندوق‌های قرض‌الحسنه که عمدتاً بار مالی منفی بر دوش این بانک گذاشته‌اند؛ ولی پیش‌بینی بانک بر این مبناست به مرور و با رشد منابع و درآمدهای بانک و با ساماندهی کامل صندوق‌های قرض‌الحسنه به تدریج بانک خود را به نقطه سر به سر برساند.

۹. نسبت مطالبات غیرجاری در بانک‌های قرض‌الحسنه در مقایسه با سایر بانک‌ها و نیز در مقایسه با متوسط شبکه بانکی (حدود ۱۴ درصد) بسیار مطلوب است. این نسبت در پایان سال ۱۳۹۲ برای بانک قرض‌الحسنه رسالت ۲/۱۳ درصد و برای بانک قرض‌الحسنه مهر ایران ۰/۸ درصد بوده است. هرچند هر دو بانک مذکور عملکرد مناسبی در این زمینه داشته‌اند، مقایسه این نسبت نشان می‌دهد عملکرد بانک قرض‌الحسنه مهر ایران در اعتبارسنجی مشتریان و وصول مطالبات مناسب‌تر بوده است (این برتری در

ازای اعمال شرایط دشوارتر در اعطای وام قرض‌الحسنه به‌دست آمده است).

۱۰. نسبت کفایت سرمایه در بانک‌های قرض‌الحسنه مهر ایران و رسالت در پایان سال ۱۳۹۲ به‌ترتیب ۴۵/۴ و ۲/۷۶ درصد بوده است، در حالی‌که بانک مرکزی حداقل نسبت کفایت سرمایه را ۸ درصد اعلام کرده است. بالا بودن این نسبت در بانک قرض‌الحسنه مهر ایران، از یک سو به‌دلیل سرمایه اولیه بالا و از سوی دیگر حجم زیاد دارایی‌های با ریسک پایین این بانک است (بخش قابل توجهی از دارایی‌های بانک قرض‌الحسنه مهر ایران به خرید اوراق مشارکت دولت اختصاص یافته است). کم بودن این نسبت برای بانک قرض‌الحسنه رسالت نیز از یک سو ناشی از سرمایه اولیه پایین این بانک و از سوی دیگر حجم زیاد وام‌های اعطایی این بانک بوده است.

۱۱. بانک قرض‌الحسنه رسالت و مهر ایران، به‌ترتیب دارای نسبت دارایی‌های ثابت به حقوق صاحبان سهام ۲۰/۸ و ۱۴۷ درصد بوده‌اند، در حالی که حد مجاز برای این نسبت، ۳۰ درصد است. بالا بودن این نسبت در بانک قرض‌الحسنه رسالت از یک سو ناشی از سرمایه اولیه پایین این بانک و از سوی دیگر به‌دلیل ادغام صندوق‌های قرض‌الحسنه در این بانک (به همراه کلیه دارایی‌های ثابت پیشین خود) است. پایین بودن این نسبت در بانک قرض‌الحسنه مهر ایران نیز ریشه در سرمایه اولیه بالای این بانک دارد.

۱۲. با توجه به آنکه بانک‌های قرض‌الحسنه مناسب‌ترین عملکرد را در خصوص واسطه‌گری وجوه در نظام بانکی داشته و حداقل انحراف را در شاخص‌هایی نظیر مطالبات غیرجاری و نسبت وام به سپرده‌ها داشته‌اند، حمایت از توسعه فعالیت این بانک‌ها از طریق تجمیع صندوق‌های قرض‌الحسنه فعلی در بانک‌های قرض‌الحسنه فعلی و جدید، یکی از راهبردهای مفید به منظور ساماندهی و افزایش کارآیی بازار پول در کشور است.

۱۳. با توجه به اهداف تشکیل بانک‌های قرض‌الحسنه و مسئولیت اجتماعی آنها، ساختار حقوقی فعلی برای تشکیل بانک که منحصر در ساختار شرکت سهامی است، ساختار بهینه و مطلوب نمی‌باشد و محدودیت‌های متعددی را برای مدیران بانک‌های قرض‌الحسنه به وجود می‌آورد. البته اصلاح این امر در گرو تدوین و تصویب قوانین، مقررات، اساسنامه‌ها و دستورالعمل‌های خاص برای این بانک‌ها با ارائه لایحه از سوی بانک مرکزی است.

منابع و مآخذ

۱. قانون شرکت‌های تعاونی مصوب مجلس شورای ملی در تاریخ ۱۳۵۰/۳/۱۶.
۲. قانون بخش تعاونی اقتصاد مصوب مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۷۰/۶/۱۳.
۳. قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) مصوب شهریورماه ۱۳۶۲.
۴. مقررات مربوط به صدور مجوز و نحوه فعالیت صندوق های قرض‌الحسنه، مصوب شورای پول و اعتبار در تاریخ ۱۳۸۳/۴/۲۷.
۵. مقررات تأسیس و نحوه فعالیت مؤسسات اعتباری غیربانکی، مصوب شورای پول و اعتبار در تاریخ ۱۳۷۳/۱۰/۳.
۶. دستورالعمل اجرایی قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) مصوب سال ۱۳۶۳.
۷. دستورالعمل اجرایی تأسیس، فعالیت و نظارت بر شرکت‌های تعاونی اعتبار، مصوب شورای پول و اعتبار در تاریخ ۱۳۸۶/۶/۳.
۸. دستورالعمل اجرایی تأسیس، فعالیت و نظارت بر صندوق های قرض‌الحسنه، مصوب شورای پول و اعتبار در تاریخ ۱۳۸۸/۵/۲۰.
۹. دستورالعمل تأسیس و فعالیت بانک های قرض‌الحسنه و نظارت بر آنها، مصوب هیئت وزیران در تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۶
۱۰. دستورالعمل اعطای جوایز به سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز (ریالی ـ ارزی)، مصوب شورای پول و اعتبار در تاریخ ۱۳۹۰/۲/۲۷.
۱۱. بسته سیاستی – نظارتی بانک مرکزی در سال ۱۳۸۷.
۱۲. بسته سیاستی – نظارتی بانک مرکزی در سال ۱۳۹۰ .
۱۳. اکبری، فضل‌اله.تجزیه وتحلیل صورت‌های مالی (چاپ نهم)، انتشارات سازمان حسابرسی، چاپ فروردین‌ماه ۱۳۸۵.
۱۴. بزرگمنش، غلامحسین. قرض الحسنه در قانون و چشم‌اندازهای آینده، مجله بانک و اقتصاد، ش ۹۲، ۱۳۹۲.
۱۵. پیروزفر، اکبر. تأسیس بانک قرض‌الحسنه، مجله بانک و اقتصاد، ش ۹۲، ۱۳۹۲.
۱۶. پی نوو، ریموند. مدیریت مالی، ترجمه جهانخانی و پارساییان، نشر سمت، ۱۳۸۳.
۱۷. حبیبیان نقیبی، مجید. قرض‌الحسنه و راهبردهای توسعه اقتصادی، فصلنامه نامه مفید، ش ۳۱، ۱۳۹۲.
۱۸. حسن زاده، علی و میهن‌دخت، کاظمی. صندوق‌های قرض‌الحسنه ارزیابی کارکرد در بازار پول و اعتبار کشور مجله اقتصاد اسلامی، سال چهارم، ۱۳۸۳.
۱۹. جعفری سرشت، داوود. اثر تعاونی‌های اعتبار و صندوق‌های قرض‌الحسنه بر اقتصاد ایران، روزنامه سرمایه، ش ۱۶۷، ۱۴ اردیبهشت‌ماه ۱۳۸۵.
۲۰. ضیاءآبادی، سیدمحمد. صفیرهدایت (تفسیر آیات ۹ تا ۱۱ سوره منافقون)، بنیاد امور خیریه‌الزهرا، ۱۳۸۶.
۲۱. عزیزنژاد، صمد. اظهارنظر کارشناسی درباره طرح: «نحوه تأسیس و اداره صندوق‌های قرض‌الحسنه» (نظرات کارشناسان، نهادها و مؤسسات)، دفتر مطالعات اقتصادی و حقوقی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۳.
۲۲. عزیزنژاد، صمد و حسن، حیدری. تحلیلی بر تأسیس بانک قرض‌الحسنه مهر ایران و پیش نویس طرح ادغام بانک‌ها، دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷.

۲۳. عزیزنژاد، صمد. تحلیلی بر تأسیس بانک قرض الحسنه در ایران، مرکز پـژوهش و اسـناد ریاسـت‌جمهـوری، سال اول، ش ۴، ۱۳۸۶.
۲۴. علوی منش، سیدمحسن. بررسی قرض‌الحسنه در ایران (با تأکید بر وام رفـع احتیاجـات ضـروری کارکنـان بانک‌ها) مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات اقتصادی، بهمن‌ماه ۱۳۹۱.
۲۵. موسویان، عباس. طرحی برای ساماندهی صندوق های قرض الحسنه، مجله اقتصـاد اسـلامی، سـال چهـارم، ۱۳۸۳.
۲۶. وفادار، عباس. نسبت‌های مالی و تجزیه و تحلیل صـورت‌هـای مـالی بانـک‌هـا، نشـریه حسـابدار، ش ۱۲۵، ۱۳۷۷.
۲۷. کارنامه سازمان اقتصاد اسلامی ایران منتشره روابط عمومی سازمان اقتصاد اسـلامی ایـران واقـع در سـایت رسمی سازمان اقتصاد اسلامی.
۲۸. کریس. جی. بارلتروپ و دایانا، مک نافتن. تفسیر گـزارش‌هـا و صـورت‌هـای مـالی بانـک‌هـا، ترجمـه اداره سازمان‌ها و مطالعات بین‌المللی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، چاپ دوم، ۱۳۷۷.
۲۹. گزارش مجمع عمومی عادی سالیانه بانک قرض‌الحسنه رسالت در تاریخ ۱۳۹۲/۴/۳۱.
۳۰. گزارش حسـابرس‌هـای مسـتقل و بـازرس قـانونی و صـورت‌هـای مـالی ۳۰ اسـفندماه ۱۳۹۱ بانـک‌هـای قرض‌الحسنه رسالت، قرض‌الحسنه مهر ایران، ملت، تجارت، پارسیان، سینا و سپه.
۳۱. گزارش عملکرد بانک قرض‌الحسنه مهر ایران، اداره سازمان و تحقیقات، اسفندماه ۱۳۹۲.
۳۲. گزارش عملکرد بانک قرض‌الحسنه رسالت، اداره سازمان و تحقیقات، شهریورماه ۱۳۹۲.
۳۳. گزارش غلامرضا مصطفی‌پور، مدیر عامل بانک قرض الحسنه مهر ایران در وزارت امور اقتصـاد و دارایـی در تاریخ ۱۳۹۱/۱۱/۷.
۳۴. مصاحبه با مجتهـدی عضـو هیئـت مـدیره صـندوق قـرض‌الحسـنه رفـاه، روزنامـه دنیـای اقتصـاد، تـاریخ ۱۳۹۱/۵/۱۱.
۳۵. مصاحبه با کوروش پرویزیان، عضو شورای پول و اعتبار، روزنامه دنیای اقتصاد، ۱۳۹۱/۴/۲۶.
۳۶. گزارش درآمدی بر وضعیت بانک‌های کشور در پایان سال ۱۳۹۲، معاونت نظارتی بانک مرکزی، تیرماه.
۳۷. وب‌سایت رسمی بانک قرض‌الحسنه مهر ایران. به نشانی: www.qmb.ir
۳۸. وب‌سایت رسمی بانک قرض‌الحسنه رسالت. به نشانی: www.rqbank.ir
۳۹. وب‌سایت رسمی سازمان اقتصاد اسلامی به نشانی: www.seei.ir

شناسنامه گزارش	مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی	شماره مسلسل: ۱۴۱۹۴

عنوان گزارش: بانک‌های قرض‌الحسنه در ایران (ابعاد قانونی، روند شکل‌گیری و ارزیابی عملکرد)

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه بازارهای مالی)

تهیه و تدوین‌کنندگان: رضا علیزاده قره باغ، سید علی روحانی

ناظر علمی: صمد عزیزنژاد

اظهار نظر کنندگان خارج از مرکز: محمد سلیمانی، مرتضی عزتی، بانک قرض‌الحسنه رسالت و بانک قرض‌الحسنه مهر ایران

متقاضی: الیاس نادران (نماینده تهران، ری، شمیرانات و اسلامشهر)

ویراستار تخصصی: ـــــــ

ویراستار ادبی: ـــــــ

واژه‌های کلیدی:

۱. بانک

۲. قرض‌الحسنه

۳. قوانین بانکی

۴. عملکرد نظام بانکی

۵. ارزیابی عملکرد

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳/۱۲/۲۴